

BIRK-KÓDEX

1474

THE INDEX

1911

C O D I C E S   H U N G A R I C I
V.

Birk-kóder

• 1474 •

AZ EMLÉK HASONMÁSA,
BETŰHŰ OLVASATA ÉS LATIN MEGFELELŐJE

BEVEZETÉSSSEL ELLÁTVA KÖZZÉTESZI
PUSZTAI ISTVÁN

Lektor
BÁRCZI GÉZA

A burkolót és kötéstervet készítette
HÚTH ISTVÁN

© Akadémiai Kiadó Budapest, 1960

TARTALOM

Előszó	7
Bevezetés	9
A kézirat története	11
A kézirat szerzője	13
Az eddigi kiadások bírálata	21
A kézirat külalakja és az átírás módszere	24
Latin források	30
A kódex hasonmása	33
A kódex betűhű olvasata és a latin szöveg	43
Névmutató	81

REPORT

No.		Date		Description	
1		1911	Jan 1	Balance	100.00
2		1911	Feb 1	Received	50.00
3		1911	Mar 1	Received	25.00
4		1911	Apr 1	Received	10.00
5		1911	May 1	Received	5.00
6		1911	Jun 1	Received	2.50
7		1911	Jul 1	Received	1.25
8		1911	Aug 1	Received	.62
9		1911	Sep 1	Received	.31
10		1911	Oct 1	Received	.16
11		1911	Nov 1	Received	.08
12		1911	Dec 1	Received	.04
13		1911	Total		200.00

ELŐSZÓ

Midőn a Birk-kódexet — középkori irodalmunk korai és több szempontból becses emlékét — a legutolsó teljes kiadása után több mint 50 évvel korszerű és a tudományos igényeknek megfelelőbb köntösben ismételten az érdeklődők kezébe adjuk, mottóul HORVÁTH JÁNOSnak, a magyar kódexirodalom avatott ismerőjének és páratlan szintetizálójának örökszép szavait idézem: „Irodalom nincs írott szövegek nélkül ... Az irodalom a műveltségnek magasabbrendű, írásbelileg közvetítő formái közé tartozik ... (Bekezdés) Maga a nyelv azonban, mindezek egykori anyaga s eszköze, változva bár, folytonosan él, és emlékezik az elenyészett múltra. Él a nyelv, e csodálatos hangjelenség, e röpké tünemény, mit múltó légrezdzület zendít, némit ezrek ajkán s fülében untalan. Por és hamu mind, kik egykoron beszéltek: ő él s tud a halottakról; időben, térben millióknak volt alkalmi rész-tulajdona: s időben-térben, változva, osztva egy és ugyanaz maradt; kiszolgált minden egyéni gondolatot, érzést és szándékot, de a maga rejtett törvényeivel folyvást lelki közösség megteremtésén munkált s jelképe lett annak. Eszköze volt a primitív, a szóbelileg közvetítő kornak s eszköze máig az írásbelileg közvetítő fejlettebbnek, az irodalomnak.” (A magyar irodalmi műveltség kezdetei. 1931. 5—6).

A Magyar Tudós Társaságtól, illetőleg később a Magyar Tudományos Akadémiától kezdeményezett kiadványsorozatok: a Régi Magyar Nyelvemlékek és a Nyelvemléktár hosszú időn át kielégítették az irodalomtörténet és nyelvtörténet bűvárlóinak igényeit, bár már elég korán kifogás merült fel az utóbb említett sorozat azon szerkesztési elve ellen, mely szerint „célyszerűnek látszott, hogy az egyes codexbeli írásmódoknak főls különbségeit egy kevésbé megszorítsuk s a nyomtatványban valamennyire egyforma külalakot alkalmazzunk ...” (Nytár. I. Értesítés). Voltaképpen ennek a kifogásnak az eredményeképpen született meg az Új Nyelvemléktár első, és sajnos 1916 óta utolsó füzet: a Bécsi Kódex paleografikus hűségű másolata és latin eredetije MÉSZÖLY GEDEON gondozásában. Ilyen előzmények után, de jóval később: a második világháború első évében indult meg a Codices Hungarici sorozat a Jókai-kódex hasonmásával, melyet csupán 2 kódexünk hasonmása követett. A sorozat folytatása azonban 1944-ben elakadt. A háború utáni helyzet talán menti ezt az elakadást, ma már azonban aligha lehet bármiféle indokkal is visszautasítani a filológusok-

nak azt a követelését, hogy korszerű kritikai forráskiadványokból tanulmányozhassák irodalmunk és nyelvünk történetét, valamint törvényszerűségeit.

Ennek a sürgető követelésnek tett eleget a Codices Hungarici sorozat IV. kötete, és vele azonos célt szolgál e kiadványunk is, amely a megelőző kötethez hasonlóan már együtt hozza a kiválasztott kódex hasonmását, paleográfaiilag leghívebb olvasatát és latin megfelelőjét. A kódexre vonatkozó tárgyi tudnivalókon kívül forráskritikai felvilágosításokat is adunk, sőt kódexünk írójának életrajzát is — amennyire azt felderíteni tudtuk — közöljük. Ez utóbbi tartalmi bővülést jelent az előző kötetekhez képest. Úgy gondolom, ezzel indokoltan térünk el a korábbi kötetekben alkalmazott kiadási elvektől, mert míg többi kódexünk írójáról, illetőleg másolójáról máig sem tudunk sokkal többet, mint amennyit a Nyelvemléktár egyes köteteinek bevezetőiben a kiadók közöltek, addig a Birk-kódex fordítójáról időközben nagyon sok életrajzi adat vált ismertté, és ezek első ízben való közlése ezen a helyen a legmegfelelőbb. Nyelvészeti felvilágosításokat ezúttal sem adunk, ezeknek a közeli jövőben a Nyelvtudományi Értekezések egyik kötetében lesz helyük.

Midőn e kiadványomat útjára bocsátom, köszönetet mondok IVÁNYI BÉLÁNAK, ki rendelkezésemre bocsátotta kódexünk írójára vonatkozó Rómában gyűjtött adatait, valamint BÁRCZI GÉZÁNAK és PAIS DEZSŐNEK, kik bíráló és irányító megjegyzéseikkel segítségemre voltak az e kötetben közölteken kívül a Birk-kódex nyelvi földolgozását is magában foglaló disszertációm kidolgozásában.

1959 október havában

PUSZTAI ISTVÁN

BEVEZETÉS

A kézirat története

A ma Birk-kódex néven ismeretes kézirat-töredékről (töredéknek¹ nevezi helyesen, de 1484-ből keltezi helytelenül PINTÉR JENŐ, A magyar irodalom története I, 398) az első híradás SIGISMUNDUS FERRARIUS olasz dömés atyától származik, aki 1636-ban Magyarországon járt a magyar dominikánus konventusok restaurálása ügyében, és tapasztalatait terjedelmes jelentésben adta közre (De rebus Hungaricae provinciae ordinis praedicatorum etc. commentarii. Viennae, 1637. 449 és 529). A későbbi kutatások az ő műve alapján említették meg, hogy Magyar Pál vagy Váci Pál lefordította Szent Ágoston reguláit és a domonkosok konstitúcióját a Nyulak szigeti apácák számára 1474-ben (vö. J. QUETIF—J. ECHARD, Scriptores ordinis praedicatorum etc. Lutetiae Parisiorum, 1719. I, 849a; HORÁNYI, Memoria Hungarorum. Viennae, 1775. Pars II, 180—1). HORVÁTH ISTVÁN 1835-ben úgy véli, hogy a FERRARI említette forrás Bécsben van (TudGyűjt. 1835: V, 99). TOLDY FERENC a Váci Pál-féle apácaregulákat elveszettnek tartja (Az ó- és középkori magyar nemzeti irodalom története. Pest, 1862. II, 100). TOLDY-val tartott CSONTOSI JÁNOS (MKönyvsz. 1879:55) és NÉMETHY LAJOS is (Adatok Árpádházi boldog Margit ereklyéinek történetéhez. 1884. 197).

1889-ben került sor a bécsi császári könyvtárban azon kézirat-töredékek rendezésére és meghatározására, amelyeket a múlt század 60-as éveitől kezdve régi könyvtáblák belsejéről fejtettek le. Ezen töredékek különböző tartalmú és nyelvű IX—XV. századi szövegeket őriztek. Ezek között volt a négy papírlevélből álló, 1474-es évszámmal ellátott magyar kézirat, amelynek meghatározásával KLUCH JÁNOST bízták meg. Ezt a kéziratot KLUCH a FERRARI említette Váci Pál-féle regula-fordítással azonosította. A kéziratot bemutatta, és a vele kapcsolatos dolgozatát fölolvasta a Magyar Történelmi Társulat 1889. évi január 3-i ülésén, ahol a résztvevők a kézirat őrzőjéről, a bécsi császári könyvtár igazgatójáról az ismeretett töredéket Birk-kódexnek nevezték el (MKönyvsz. 1889:1—7).

Hogy a kódex hogyan és mikor került Bécsbe, arról adatunk nincsen. Annyi azonban bizonyos, hogy nem ez a példány volt az, amelyről FERRARI így nyilatkozott: „vt autentica exemplaria,

¹ Valószínűleg PINTÉR nyomán ugyancsak töredékként említi GÁL JÁNOS is (Nyelvi és irodalmi régiségeink syllabusa. 1934. 31).

quae apud me sunt" (i. m. 529). Ő, miként a későbbiekben bizonyítani igyekszünk, nem a tőlünk ismert „piszkozati”, hanem a letisztított példányokat láthatta. Valószínű, hogy a most újra kiadott impurumot Váci Pál vitte magával Nagyszombatba, ahol 1482-ben prior conventualis volt (vö. IVÁNYI BÉLA: Ltközl. 1929:26), és innen a mohácsi vész után oszladozni kezdő konventus valamelyik tagja révén kerülhetett Bécsbe, ahol az érthetetlen szöveget a könyvkötő felhasználta. KLUCH sajnos nem mondja meg, hogy melyik és milyen tartalmú könyv táblájából került elő szövegünk — nyilván ő sem tudta már megállapítani —, ezért további sorsára még csak következtetni sem tudunk. Jelenleg a Széchényi Könyvtár őrzi, ahová az 1932. évi velencei szerződés alapján került.

A FERRARI látta példányokról még ennyi tudomásunk sincs. Még az is kérdéses, hogy fentebbi nyilatkozata hol íródott: Bécsben-e vagy pedig Magyarországon, azaz: Bécsben voltak-e akkor a tőle látott példányok (nyilvánvalóan másolatok) vagy itthon. Ez utóbbit is föltehetjük, mert idézett művében (509) egy Pázmány Pétertől kapott értesülését ismerteti, s ebből arra kell következtetnünk, hogy Nagyszombatban is járt, s az értékes kéziratokhoz esetleg Pázmány közvetítésével jutott. Hogy magával vitte-e azokat vagy sem, és hogy hol lappanghatnak most, arról tudomásunk nincsen. TIMÁR KÁLMÁN FERRARI egyik megjegyzése alapján (i. m. 529), amelyet később én is szó szerint idézek, úgy véli, hogy a magyarországi domonkos provincia restaurátora azokat magával vitte, s hozzáteszi, hogy a bécsi domonkos kolostor levéltára rendezés alatt áll, ott még előkerülhetnek a FERRARI gyűjtötte kéziratok, esetleg a Birk-kódex teljes példánya is (ItK. XLI, 266).

A kézirat szerzője

Fölbecsülhetetlen tudományos jelentősége van annak, ha ismerjük valamely írásos emlékünknél szerzőjének a születési helyét és az emlék keletkezésének idejét, valamint egyéb körülményeit. Mondhatjuk, hogy a Birk-kódexszel kapcsolatban meglehetősen szerencsések vagyunk, mert ha nem tudunk is szerzőnkről mindent, mégis többet, mint bárki másról a kódexírók közül.

A szerzőnk életére vonatkozó első adat SCHRAUF KÁROLYTól származik, aki „az 1365-től 1450-ig (illetőleg 1460-ig) terjedő bécsi egyetemi anyakönyveknek a magyar népet illető részét tudományos használatra közreadta” (Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. 1892. II. 1.). Az anyakönyv bennünket érdeklő részét a következőképpen idézi: „1445. Octob. 13. (Rectoria [III.] venerabilis et egregij viri magistri Thome Ebendorffer de Haselspach, arcium et sacre pagine professoris.) Paulus de Bachia 4 gross” (i. m. 98). Az iktatási díj mértéke elárulja, hogy az iratkozó tanuló semmiféle egyházi vagy világi ranggal, de semmilyen tudományos fokozattal sem rendelkezett (RUDOLF KINK, Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien. Wien, 1854. 31). Hogy ez a Paulus de Bachia csak elírás lehet Paulus de Wacia helyett, az következik egyrészt abból, hogy az egyetem német származású hivatalnokai igen gyakran felcserélték a rokonhangzású betűket, másrészt pedig abból, hogy ez utóbbi név 3 évvel később a bécsi egyetem bölcsészeti karának jegyzőkönyvében előkerül (vö. SCHRAUF i. m. 193 és 203). A bölcsészeti kar jegyzőkönyveiben szereplő magyar diákok nevét FRAKNÓI VILMOS tette közzé (Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. 1874.). Nála olvassuk az 1448-as évszám mellett Paulus de Wacia nevét (i. m. 49), s minthogy mellőle az L., illetőleg M. jelzés hiányzik, valószínű, hogy a baccalaureatusi vizsga kiállása kapcsán került a jegyzőkönyvbe. Ez újra megerősíti azt, hogy a két név azonos személyé, mivel a baccalaureusi vizsga feltétele a bölcsészettudományi karon legalább 2 esztendő tanulás volt (FRAKNÓI i. m. 6). Feltűnő, hogy KATONA LAJOS a Birk-kódex ismertetése során (Nytár. XV, XXXVII—XLIII. l.) egyik adatot sem említi, noha semmi sem szól ellene annak a feltevésnek, hogy Paulus de Wacia azonos az apácaregulák fordítójával.

A következő, bár nem egykorú adat FERRARITól származik. FERRARI (életéről bővebben: RÖSSLER MÁRIA IRÉN, Magyar domon-

kosrendi példák és legendák. Kassa, 1927.) a már előbb említett művében két nagyon fontos megjegyzést tesz a tőlünk vizsgált emlékekkel és annak szerzőjével kapcsolatban: 1. „Fr. Paulus Ungarus Vatiensis, M. Artium, & Sac. Th. Lector scripsit & transtulit Regulam, & constitutiones Sororum Ord. Praed. in Hungaricam linguam de verbo ad verbum, & alicubi majoris claritatis, ac Hungarici sermonis leporis gratia, ad sensum, anno 1474. absoluitque; die S. Remigij, in Conventu Sigetij, pro insula leporum.” Mellette a forrás megjelölése: „Ex l. R. et Cost. versarum in fine.” = ex libro registorum et constitutionum versarum in fine (i. m. 449). — 2. „Sigethiensis, à Sigetho, Vngariae oppido, arceq; Solymani obsidione, & morte, illustri; quanquam enim Tyranni copijs sit expugnata, is tamen sub ipsa victoria, alui profluvius extinctus est. In eo Conventu, (cujus neque S. Antonini, neq; Cardinalis Pazmanij, neque Plodij catalogi meminere) Fr. Paulus Hungarus A. A., & Philosoph. M. & S. Th. Lector, Regulam, & Constitutiones pro sororibus Monasterij Leporum se ex Vngarico latine vertisse fatebatur anno 1474. in die S. Remigij vt autentica exemplaria, quae apud me sunt attestantur, alibi tamen memoratur à Plodio.” Széjgyeztetben: „Istuäffi l. 23. pa 485” (i. m. 529). FERRARI e két megjegyzése volt az, amely lehetővé tette KLUCH JÁNOSNAK, szövegünk első közlőjének, hogy kétségtelen bizonyossággal meghatározza a forrító személyét.

Mármost az a kérdés, hogy honnan vette FERRARI a maga értesüléseit. Két forrást maga is megemlít (l. fent). Sajnos azonban számunkra ezek a források nem túlságosan hasznosak. Ugyanis az utóbbival nem a Váci Pálra vonatkozó közlését dokumentálja, hanem Sziget elestét, az előbb említett forrás pedig nyomtatásban nem jelent meg, és kézirata — Rómában lévén — számunkra nem hozzáférhető. Rendelkezésünkre áll azonban IVÁNYI BÉLA e tekintetben különösen nagy érdekű tanulmánya, amelyben — bár csak kivonatossan — ismerteti „A Sz. Domonkos-rend római központi levéltára” címen (LtKözl. 1929: 1—30) mindazt, ami ebből a gyűjteményből még kiadatlan és a magyar történetírás számára ismeretlen.¹ Az archívumnak különösen a IV. szériája (Registra magistrorum generalium, eorumque vicariorum) gazdag magyar anyagban. A széria az 1469. évvel kezdődik, és közel 300 kötetből áll. Ezek a registratura-könyvek, amelyekben „1474-től kezdve a magyar dominikánus provincia külső és belső életének minden mozzanatát rögzítve találjuk.” Ezekben vannak a Váci Pálra vonatkozó megjegyzések, amelyeket IVÁNYI BÉLA szívésségéből ezúttal először van módunk szó szerint tanulmányozni. A számunkra fontos be-

¹ Vö. még vö., Bilder aus der Vergangenheit der ungarischen Dominikanerprovinz unter Benützung des Zentralarchivs des Dominikanerordens in Rom. (Extrait des Mélanges Mandonnet, tome II, pp. 437—78.) Paris, 1930; tartalma azonos a fenti dolgozattal.

jegyzések időrendben az alábbiak:¹ 1. 1476. június 3. (Series IV. volumen 3. 111a): „Frater Paulus de Wacia artium magister et theologie lector habuit licentiam procurandi elemosinas et pecunias pro subsidio studii usque ad magisterium et potest dare servientibus sibi mercedem, potest praedicare in provincia Vngarie cum uno socio et dum est in itinere confiteri omnibus fratribus ordinis et bis in anno plenarie. Nullus inferior etc. Datum Florencie, III. junii.”² — 2. 1478. július 10. (uo. 115b): „Magister frater Paulus de Wacia fuit auctoritate apostolica factus magister in theologia, ut apparet in copia signata: ✠. Datum Rome X. julii 1478.” — 3. 1478. július 11. (uo. 115b): „Magister Paulus de Wacia habuit confirmationem omnium gratiarum sibi concessarum et nunquam possunt revocari, nec de verbo ad verbum. Datum XI. julii.” — 4. 1478. július 10. (uo. 115b): „Magister Paulus potest tenere et mutare socium clericum vel conversum in obsequium et potest recipere elemosinas et pecunias pro libris et socii necessitatibus et suis et potest confiteri ipse et socius plenarie tociens quotiens. Datum X. julii.” — 5. 1478. július 11. (uo. 115b): „Magister Paulus de Wacia conventus Wiennensis, provincie Theutonie fuit translatus ad provinciam Hungarie et ad conventum Pestiensem vel Zegedinensem, vel alium, ubi recipi poterit a maiori parte fratrum. Datum XI. julii.”

Ezzel megszakítjuk IVÁNYI anyagának közlését, mert a legközelebbi feljegyzés kelte előtt még egyszer találkozunk Váci Pál nevével és írásával. A „Prima pars Summae Theologie B. Thome Aquin.” című 1477. évi velencei nyomtatvány³ végén a következő kézzel írt bejegyzés található: „Illuminavi anno domini 1480, et finivi librum

¹ IVÁNYI BÉLA kéziratos feljegyzéseit felhasználta HARSÁNYI ANDRÁS (A Domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt. 1938. 233) és VERESS ENDRE (Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221—1864. 1941. 249, 327) is, de szó szerinti közlést csak ez utóbbi ad, mégpedig az 1. és 2. bejegyzésről.

² VERESS a kelet helyéről (Firence) úgy gondolja, hogy Váci Péter (így!) 1474 őszén jött le ide, miután a regulák fordítását befejezte (i. m. 327). Ez azonban nagyon kevés bizonyíték mellett, hogy Váci Pál Itáliában is járt egyetemre. Tudjuk, hogy írónk rendjét központilag irányították, tehát az utasítások nem a rend tagjainak tartózkodási helyén keletkeztek; vö. az 1478. évi bejegyzéseket, amelyek Rómából vannak kelezve, és Váci Pálnak mégis mint a bécsi konventus tagjának adnak utasítást. Sokkal valószínűbb az, hogy 1476-ban a Magyarországon tartózkodó Váci Pál tanulmányai idejére a bécsi konventusba kérte felvételét, és onnan helyezte vissza rendje 1478-ban tanulmányai befejeztével Magyarországra. — PITROFF PÁL (Katolikus Lexikon. 1931—33. IV, 430) nem tudom, milyen alapon, azt állítja, hogy Váci Pál 1474—80 között a Nyulak szigetén élt; vö. BOGNÁR A.—LÉVÁRDY F., Példák Könyve 1510. Cod. Hung. IV, 291.

³ LÁNYI KÁROLY tévesen kéziratnak tartja (Magyar egyháztörténelem. Átd. KNAUZ NÁNDOR. Esztergom, 1866. I, 602); ismerteti CSONTOSI JÁNOS (MKönyvsz. 1879:55) és Kalauz az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum részéről rendezett könyvkiállításához. 1882. 17; LÁNYI tévedését helyesbíti KATONA LAJOS (Nytár. XV, XI. 1.) és BÉKÉSI EMIL (Katolikus Szemle 1902:746).

illuminando sexta feria in die octava Thome Cantuarensis infra octavas nativitatis verbi dei incarnati, filii dei altissimi et beatissime Christifere Marie in divina et humana natura unius suppositi, cui laus et gloria. Ego frater Paulus de Wacia magister in artibus et theologie. Amen” (a bejegyzés hasonmása HORVÁTH SÁNDOR szerk., A szent Domonkosrend múltjából és jelenéből. 1916. 233). A név és a tudományos fokozat egyezik az eddigi ismereteinkkel, tehát semmi okunk sincs feltételezni, hogy itt nem az apácaregulák fordítójával van dolgunk. Van ebben a nyomtatványban még egy számunkra fontos bejegyzés: „Iste liber est conventus sancti Johannis baptiste”, ami arról is tanúskodik, hogy az illuminator magával vitte a könyvet új állomáshelyére. KLUCH dolgozatából ugyanis tudjuk, hogy a Keresztelő Szent Jánosról elnevezett domonkos konvent Nagyszombatban volt (i. h. 4), ahol Pálunk később magas rendi tisztséget töltött be.

Ugyanebből az évből van még egy adatunk, ami azonban gondolkodóba ejt. PRAY (Specimen hierarchiae Hungaricae. Pozsony—Kassa, 1776. 434) Episcopi Milkovienses címszó alatt ezeket írja: „Ejusmodi fuit Paulus de Wacia, qui litteris indulgentiarum a quinque Cardinalibus anno 1480. die 24. Decemb. datis ad calcem ita subscriptus est: Et ego Paulus de Wacia Episcopus Argensis, et Suffraganeus Transsilvaniensis, damus et concedimus etc.” KLUCH szerint nem valószínű, hogy az itt említett argyasi püspök azonos lenne a mi Váci Pálunkkal, mivel a fordító ugyancsak 1480 végén egyszerűen magisternek és lectornak nevezte magát (i. h. 4; az argai vagy argyasi és milkói püspökségre vö. RUPP, Magyarország helyrajzi története. 1876. III, 244). HARSÁNYI ANDRÁS is ezen az állásponton van, mert a Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum sem említi Váci Pált a domonkosrendből püspöki méltóságra emelt fráterek között (i. m. 234). Csak VERESS ENDRE van határozottan Váci Pál püspöksége mellett (i. m. 249), bár a tőle felhozott forrás: egy 1483. december 24-i keletű római búcsú-íngedély Váci Pál argyasi püspöktől való megerősítése nem értékesebb, mint PRAYÉ (KARL FABRITIUS, Urkundenbuch zur Geschichte des Kisder Kapitels vor der Reformation und der auf dem Gebiete desselben ehemals befindlichen Orden. Hermannstadt, 1875. 100).

Az 1482. évi megbízásra vonatkozó feljegyzés ugyancsak a rendi levéltárban található és IVÁNYI szerint az alábbi szövegű: 6. 1482. április 10. (Series IV. volumen 6. 144a): „Provinciali et patribus infrascriptis fuit facta commissio super conventus s. Budensis et Pestiensis, videlicet magistris Johanni Episcopi vicario Transsilvanie et Paulo de Uacia priori conventus Ternaviensis et fratribus s. Bernardo predicatori de conventu Cassoviensi et fratri Petro de Kalmanczehi superiori conventus Jauriensis, ut simul visitent dictos conventus et provideant in omnibus ac si reverendissimus magister ibidem adesset et quod conventus stent mea dispositione, ut nunc

stant, quo usque dicti commissarii ibidem erunt congregati simul pro totali reformatione dictorum conventuum et mandatur omnibus etc. et semper annulatae omnes litere vicariorum et dictus conventus fuit positus immediate cure provincialis pro tempore existenti, priusquam per dictos commissarios fuerit de eo dispositus. In contrarium etc. Datum Rome, X. aprilis 1482."

Az eddig ismertetett és kétségtelen hitelű egykorú adatok alapján kikövetkeztethetünk még néhány pontos évszámot, mely Pálunk életének egy-egy állomását jelenti. Minthogy 1448-ban valószínűleg az „artista” (bölcészeti) baccalaureatusi vizsgát állta ki, amelynek feltétele a betöltött 21. év volt, születését 1427-re tehetjük. Ismerve az egyes egyetemi fokozatok eléréséhez szükséges tanulmányi időket, feltételezhetjük, hogy 1450-ben licentiatus, majd 1451-ben magister artium lett. Ha tanulmányait megszakítás nélkül folytatta, akkor 1457-ben baccalaureatusi fokozatot szerezhette a hittudományi karon és 1460-ban lectorrá avathatták (a tanulmányi időket ismerteti: FRAKNOI i. m. 7). Ekkor azonban tanulmányait megszakíthatta, mert a registratura-könyv szerint csak 1476-ban kapott engedélyt arra, hogy a magisteri (természetesen most már theologiae) cím megszerzésére élelmet és pénzt gyűjtsön. Mindenestre beváltotta rendjének hozzáfűzött reményeit, mert két év múlva a hittudomány magistere lett, ami egyenlő az akkori legmagasabb tudományos fokozattal: a doktorátussal. Ez utóbbi cím azonban csak azokat a magistereket illette, akik az egyetemen tanítottak (vö. KINK i. m. 55); ebből tehát azt is tudjuk, hogy tudományos oktatással nem foglalkozott.

Fontos kérdés még az, hogy Váci Pál neve születési (származási) helyét vagy esetleg rendházának helyét jelöli-e. Ez sajnos nem derül ki az eddigiekből, de bizonyos következtetéseket itt is eszközölhetünk. SZARKA GYULA közvetett következtetés eredményeként a kérdést eldönti úgy, hogy Váci Pált rendházának helyéről jelenti ki elnevezettnek (Váci domokos konvent története. 1912.). Ezt elhinnünk azonban igen nehéz, mert semmiféle bizonyítékunk nincs arra vonatkozólag, hogy Vácott a mohácsi vész előtt domokos ház volt. Ebben kételkedik RUPP is (i. m. I, 692). FERRARI felsorolja a XIV. és XV. századbeli magyar dominikánus kolostorokat részint Antoninus, részint Plodius és végül Pázmány véleménye alapján, de azok között egyszer sem említi a vácit. Igaz, hozzá is fűzi, hogy a felsoroltakon kívül egyéb kolostorok meglétét is biztosnak tartja, amelyek, miként a szigeti, komáromi és a váci, elpusztultak (i. m. 506—9). SZARKA állítása igazolására felhasználja Pázmány szavait is: „... incredibile videantur, in tam opportuno amplexu loco nullum Religiosorum Coenobium extitisse unquam ante cladem Mohacsianam” (PÉTERFY, Sacra concilia. II, 217). SZARKA még egy külső érvet felhoz. A tőle idézett J. QUETIF—J. ECHARD (i. m. I, 849) a következőket írja: „F. PAULUS Hungarus patria et profes-

sione Vaciensis artium magister . . .” Szóról szóra ugyanígy HORÁNYI (i. m. 180—1). Ebből a mondatból SZARKA, mivel a professio a domonkosoknál a szerzetesi fogadalmat jelenti, fogadalmára nézve vácinak gondolja Pálunkat, tehát igenis kellett Vácott dömés kolostornak lennie. Ez a mondat azonban mindaddig nem bizonyít semmit, amíg direkt úton is be nem bizonyosodik a váci rendház korai megléte. Ez a bizonyíték éppen olyan gyenge, mint Pázmánynak az előbb említett gyanúján alapuló. Bár J. QUETIF—J. ECHARD műve a legszigorúbb tudományos ellenőrzésen ment keresztül (vö. i. m. Praefatio), mégis észre kell vennünk, hogy Váci Pálról HORÁNYIVAL együtt ők sem mondanak semmi újat, hanem csaknem szóról szóra idézik FERRARI sokat emlegetett idevágó megjegyzéseit. Ezt egyébként nem is titkolják, hanem pontosan megjelölik forrásuk helyét. Emellett J. QUETIF—J. ECHARDnál is van egy 1303. évi magyarországi kolostorfelsorolás, amelyben természetesen nincs Vácott rendház említve. Mivel a XV. század második felében és a XVI. század elején IVÁNYI BÉLA sem tud váci dömés kolostorról (i. h. 16—7, illetőleg 453), Pálunkat csak születési helyéről tartom elnevezettnek, de nem tartom Vácott fogadalmat tett szerzetesnek.¹

A továbbiakban még azt kell megvizsgálnunk, hol, milyen okból és kiknek a számára készült a fordítás. Nem világos FERRARI megjegyzéseiben a mű keletkezési helyének megnevezése, mert erre vonatkozó történeti ismereteinknek ellene mond (l. a fentebbi idézeteket). Az 1. megjegyzésben a fordítást „in Conventu Sigetij, pro insula leporum” véli elkészültnek, míg a 2. megjegyzésében a szigeti (nem insula) kolostort — bár maga is kételkedve — tekinti a fordítás helyének: „Sigethiensis (ti. conventus) . . . In eo Conventu, (cujus neque S. Antonini, neq; Cardinalis Pazmanij, neque Plodij catalogi meminere) Fr. Paulus Hungarus . . . se vertisse fatebatur.” Nyilvánvaló, hogy az idegen nyelvű FERRARI félreértette a szóbeli felvilágosítással szolgáló magyar informátorát, aki latin beszédjében a Nyulak szigetét hol insula leporum-nak, hol meg egyszerűen sziget-nek nevezte, máskor meg a magyar szót ellatinosítva sigethiensis conventus-t emlegetett. FERRARI, aki művéből láthatólag igen jól ismerte a magyar történelmet, a sigethiensis szót az elesett Szigetvárral azonosította, és ha kételkedve is, de feltételezett oda egy domonkos kolostort, bár a tőle ismert kolostor lajstromokban a sziget(vár)i nem szerepelt (i. m. 506—9). Ebben azonban tévedett, mert egyetlen rendelkezésünkre álló forrásmunka sem említ Szigetváron dömés kolostort (M. BOMBARDIUS, Topographia magni regni Hungariae. Viennae, 1750. 254; RUPP, i. m. III, 299). Az elmondottakból kitetszőleg a mű keletkezési helye nem lehetett Szigetvár,

¹ Bár indoklás nélkül, de hasonló véleményen van BÉKÉSI EMIL is (i. h. 746).

de még a Nyulak szigete sem, hiszen itt a domonkosoknak férfikolostoruk köztudomásúlag nem volt (IVÁNYI: i. h. 16—7, illetőleg 453). Következtethetünk azonban Budára, a Nyulak szigeti apáca-monostorhoz közeleső férfikonventusra.¹

A fordítás nyilván rendi utasításra készült, és szoros összefüggésben van a rend 1452-ben megindult megreformálásával (HORVÁTH JÁNOS, A magyar irodalmi műveltség kezdetei. 1944. 122; uo. bő irodalom). A szigorúbb áramlat FERRARI megjegyzése szerint több magyarországi rendházat érintett: „Apparet ex hisce literis, non unum aut alterum, sed plures in Ungaria Conventus M. Fr. Leonardum per triennium circiter, ab anno sc. 1454. usque ad 1457. ad strictioris vitae normam traduxisse” (i. m. 591). A Leonardustól irányított szigorítás azonban nem lehetett kellő hatással a rend Nyulak szigeti nókolostorának lakóira, mivel a generale capitulum 1468-ban az alábbi megbízást adta a magyar tartományi főnökeknek: „Committimus reverendo patri provinciali Hungariae, ut sorores nostri ordinis in insula leporum prope Budam existentes admoneat et requirat, ut si dictae moniales et priorissa ibidem se obedientiae ordinis subiicere voluerint graciisque et privilegiis apostolicis sibi concessis resignare, eisdem de fratribus necessariis provideat; quod si ordini obedire contempserint, ex tunc eisdem concedimus liberam facultatem per praesentes dictum monasterium et sorores ibidem commorantes a nostro ordine penitus rescindendi et absecandi et tam quam inobedientes et indignas filias religionis; ammonentes eas in domino Jesu Christo, cui sincerum debent exhibere famulatum, ut ad obedienciam quam ordini professe sunt, redire debeant et teneantur” (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica. 1900. VIII, 311; HORÁNYI i. m. 180—1; THEINER, Vetera monumenta hist. Hung. sacram ill. II, 369). Nyilvánvaló, hogy e határozat maradéktalan végrehajtására való törekvés volt az apácaregulák és a konstitúciók lefordításának kiváltó oka. Ez az idézet igazolja FERRARI azon állítását, hogy fordításunk „pro sororibus Monasterij leporum” készült (i. m. 529).

FERRARI két megjegyzésében van egy nyugtalanító ellentmondás: az elsőben ugyanis magyarról latinra, a másodikban meg latinból magyarra való fordításról beszél. Nézetünk szerint itt nem lehet másról szó, mint egyszerű tévedésről, hiszen az elsőben a magyar szöveg stilisztikai szépségéről is nyilatkozik — valószínű, hogy magyar tolmácsa véleménye alapján (vö.: KLUCH: i. h. 3; KATONA: i. h. XXXIX—XL. l.; HARSÁNYI i. m. 232).

¹ Kódexünk szigetvári keletkezését HARSÁNYI is elveti (i. m. 232). — ŐRI G. GYÖRGY (Margitsziget történelme az I-ső századtól a jelenkorig és a Margitszigeten lakott hét tekintélyes szerzetes rendnek eredete, rendeltetése, főbb szabályai, színezett öltözete s rövid történelme ábrákkal. Kecskemét, 1877². 140). FERRARI nyomán (i. m. 522) azt bizonygatja, hogy igenis volt a domonkosoknak férfikonventjük a Margitszigeten.

Az előzőkben már utaltam rá, hogy a ránk maradt szöveget nem tartom azonosnak azokkal a példányokkal, amelyeket FERRARI látott. Itt most összefoglalom a vonatkozó bizonyítékaimat azzal, hogy azok közül egyiknek-másiknak a részletezésére még megfelelő helyeken visszatérek: 1. A FERRARI látta kézíraton rajta volt az 1474-es évszámon kívül az is, hogy Szent Remigius napján készült; a mi kézíratunkon ennek nyoma sincs, és semmi sem mutat arra, hogy az utolsó lapról ez lekopott. — 2. A Váci Páltól használt némely betű: a *x*: *cs*, *c*/*:cs*, *z*/*:zs*, *ø*: *ö* részben nyomtalanul eltűnt a kódexírás gyakorlatából, részben pedig csak elvétve bukkant föl, aminek az lehet a magyarázata, hogy a fordító letisztázott példányt is készített, amelyben nem használta a társainak szokatlan betűket. Ez a tisztázat kerülhetett azután a másolók műhelyébe, ahonnan talán nem is egy másolat jött ki, hiszen FERRARI több példányról beszél: „vt autentica exemplaria attestantur” (i. m. 529). — 3. A mi példányunk ezzel az írással, a benne kijavított sok helyesírási és fogalmazási hibával akkor sem lehetett mindennapi olvasmány-nak szánva, mert olvasása éppen olyan nehéz volt, mint ma. Csaknem azonos indokok alapján hasonló a véleménye HARSÁNYI ANDRÁSNAK is (i. m. 231); és — bár nem bizonyítják —, de fordítás-fogalmazványnak tartják VARGHA DAMJÁN (HORVÁTH SÁNDOR szerk., A Szent Domonkos-rend múltjából és jelenéből. 1916. A Szent Domonkos-rend és a magyar kódexirodalom. 236; Szent István Akadémia Értesítője 1916: 109, 110, 116; 1943: 38) és TIMÁR KÁLMÁN (ItK. XLI, 266).

Az eddigi kiadások bírálata

A Birk-kódex eddig öt betűhű kiadásban jelent meg: 1. KLUCH JÁNOS, Ismeretlen magyar nyelvemlék 1474-ből a bécsi udvari könyvtárban: MKönyvsz. 1889: 8—21. A szöveg előtt általános ismertetés (1—7), utána néhány nyelvi magyarázat (21—2). — 2. ZOLNAI GYULA, Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. 1894. 136—41. Az eredetinek 2a lapját közli, s jegyzeteiben szómagyarázatokat is ad. — 3. DÉZSI LAJOS, Szent Ágoston reguláinak magyar fordítása Coelius (Bánffy) Gergelytől¹ (1537.): AkNyelvÉrt. XVII. Ez a közlés sem teljes, mert az eredetinek csak 1a, 1b, 2a és 2b lapját adja. — 4. KATONA LAJOS: Nytár. XV, 345—56. A kötet bevezetőjében, a XXXVII—XLII. lapon bő ismertetést ad. — 5. PUSZTAI ISTVÁN, Megjegyzések a Birk-kódex eddigi kiadásaihoz és a források kérdése: MNy. LIV, 107—11. Ez a dolgozat mintaképpen a 2a levél első felét és a 4b levél egyik fejezetét mutatja be. — Az öt kiadás közül csak KLUCHÉ, KATONÁÉ és az utoljára említetté lehet kritika tárgya, mert ZOLNAI és DÉZSI szövegüket KLUCHÉról másolták. Hasonmást eddig KLUCH adott, mégpedig az 1a és 4b lapról, őutána pedig SZABÓ DÉNES a 2a lapról (A magyar nyelvemlékek. 1952. XI. 1. és 1959. XIV. 1.). A két hasonmás közül KLUCHÉ nehezen, SZABÓ DÉNESÉ kitűnően olvasható.²

KLUCH és KATONA szövegét egymással, valamint a KLUCHtól közölt hasonmással MELICH JÁNOS hasonlította össze (MNy. XIII, 297). MELICH az alábbi 9 eltérést hozza föl:

KLUCHnál:	KATONÁNál:	e kiadványban:
1. 14. sor: azt az monltorban	345 ¹⁸ : azt a monltorban	1a16: aȝt aȝ mōltorban
2. 41. sor: kezdetek	346 ¹⁶ : kezdetők	1a38: keȝtetek
3. 44. sor: mere	346 ¹⁹ : merre	1a40: mere
4. 97. sor: az czepeznek	348 ⁴ : az czepeznek	1b41: aȝ cȝepeȝnek
5. 99. sor: Hoȝ ha valamel	348 ⁵ : Hoȝ valamel'	2a1: Hoȝ ha valamel
6. 358. sor: aianluan	355 ²⁴ : aianluan	4b3: aianlvan
7. 389. sor: a mit	356 ¹⁹ : am mit	4b29: am mit
8. 398. sor: [frat'eknek]	356 ²⁸ : [frateknek]	4b35: [fratēknek]
9. 403. sor: ez keñuexke	356 ³³ : ez kōnuexke	4b39: eȝ keñuexke

¹ Ismertebb nevén: Pannoniai Gergely (vö. BOD PÉTER, Magyar Athenas; CZVITTINGER DÁVID, Specimen Hungariae Literatae).

² Egy kapitulumot közöl mai helyesírással: BISZTRAY—KERECSENYI, A magyar próza könyve I. — Régi magyar próza. 1942. 63. — KATONA helytelenül állítja, hogy ZOLNAI hasonmást is közöl kódexünkéből (Nytár. XV, XXIX. 1.).

Szerinte a 9 példa közül 4 esetben: az 1., 2., 3. és 9.-ben KLUCH, a 6. és 7.-ben pedig KATONA adta ki jól az eredetit, míg a 8. példában mindketten tévedtek; a 4. és 5. példát nem ellenőrizhette, nem lévén az 1b és 2a lapról hasonmása. Szerintünk a 6. példában is KLUCH másolt helyesen csakúgy, mint a 4. és 5.-ben is.

Éppen MELICH dolgozata volt az, amely fölhívta figyelmemet a két közlés és az eredeti kézirat egybevetésére. Az eredetitől való eltérések tömegét látva mindkét kiadásban, úgy találtam, hogy tudományos vizsgálódásra alkalmatlanok. Ennek bizonyítására általában a kódex 1a lapjáról vett példák alapján megpróbálom csoportosítani az eltéréseket jellegük szerint. (A fölhozott példákban KLUCH és KATONA adataira Kl., illetőleg Ka. jellel utalok.)

Az úgynevezett szerkesztői jelek kitételére egyikük sem fordít sok gondot. KATONA pl. nem jelzi, hogy az 1a lap első három sora a lap szélére van írva. A címfelirat utolsó két szavát mindketten ritkítva szedették, amivel egyébként a szövegbeli aláhúzásokat jelölik, holott Váci Pál ezt a két szót nem húzta alá. KLUCH viszont az 1a levél 4. sorának kezdő szavainál („*Ezek vānak kikek*”) nem jelzi az aláhúzást. Az 1a4: *parāc[ ]zōlonk* adatban mindketten törlést jelölnek az *n* helyén, holott a kéziratban törlésnek nyoma sincs, hanem az *-on-* betűk alá vannak pontozva; ugyanitt nem érzékeltetik azt sem, hogy a *z* helyett eredetileg *f* állott (Kl. 1: *paranczolo[n]k*, Ka. 345⁴: *paranczolo[n]k*). Hasonlóan ehhez KLUCH nem jegyzi meg, hogy az 1a11: [*lēšen*] szót először áthúzta, majd alápontozta az író, valószínűleg a törlés megsemmisítése végett. Egyikük sem hívja fel a figyelmet arra, hogy az 1a40: *«ažt až»* szavak későbbi betoldások (Kl. 44, Ka. 346¹⁹).

Kevés figyelmet szentelnek a központosítás helyes visszaadásának. Erre példát csak az 1a lapról számtalant lehetne fölhozni. A teljesség helyett csak néhány jellemző adat: vesszőt jeleznek ott, ahol ennek nincs nyoma, pl. Kl. 9: „*mendennek, mint*” | Ka. 345¹²: „*mendennek, mint*” | helyesen 1a11: „*mēdenek mūt*”; nem jeleznek semmit ott, ahol nem csak vessző, de még elválasztó jel is van, pl. Kl. 4: „*legen fēg*” | Ka. 345⁸: „*legen fēg*” | helyesen 1a7: „*legen, | fēg*”.

A rövidítéseket mindketten feloldják. Ebben a tekintetben KATONA eljárása volt a helyesebb, mert ő legalább dőlt betűvel jelezte a tőle beiktatott jeleket, igaz, nem hibátlanul, pl. 346⁸: *quecunque*, helyesen 1a31: *qēq*.

KLUCH Váci Pál diakritikus jeleit mindig ponttal, KATONA pedig vesszővel adja vissza, pedig a kézirat ezen a téren változatosabb, mivel a pontot is, vesszőt is és ezeken kívül a télkör alakú vonalat is használja, pl. 1a2: *«nemel»*; 1a39: *tegetek*; 1a6: *egge/fege*. Visszatérő jelenség az, hogy nem veszik észre a kéziratban jól látható jelet, pl. 1a2: *«nemel»* (Kl. címben és Ka. 345²: *n e m e l*), máskor meg ott is kiteszik, ahol a scriptor felejtkezett meg róla,

pl. az 1a6: <gülekeztetek> szóban (Kl. 3, Ka. 345⁶); különösen gyakran elkövetik ezt a hibát olyan szavaknál, amelyekben a diakritikus jel funkciója kideríthetetlen, pl. az 1a1: «*pi/pek*»-nél (Kl. címben és Ka. 345¹). KLUCHNÁL az is előfordul, hogy rossz helyre kerül a jel, pl. Kl. 38: *zegenné*, helyesen 1a35: *zegēne*.

Nem kevés a hiba az egybeírások körül sem. Egybeírnak olyan szavakat, amelyeket Váci Pál különírt, pl. Kl. 12 és Ka. 345¹⁵: *valamiek*, helyesen 1a14: *vala miek*, és elkövetik az ellenkező hibát is, pl. Kl. 26, Ka. 346¹: *utaliak meg*, helyesen 1a26: *utaliakmeg*.

A kis- és nagybetűket sem különböztetik meg túlzott gondossággal, pl. Kl. 5: *se* 1a8: *Se* helyett, Kl. 9: *mert* 1a11: *Mert* helyett és Ka. 345¹⁴: *ó* 1a12: *Θ* helyett.

Nem nagy jelentőségű, de megemlítenő, hogy KLUCH igen sokszor nem ügyelt az *f*-ek és *s*-ek megkülönböztetésére, pedig Váci Pál szó elején és szó belsejében következetesen *f*-et (kivétel 3b22: *elmesfeget*, 4b24: *masnak*, 4b40: *puicialisnak*), szó végén *s*-et írt. Két bizonyító példa erre KLUCHTÓL: 26: *sororit* és 35: *keuelseg*, helyesen *f*-sel (1a26, 1a33). KATONA szövege e tekintetben jobb, mégis akad nála is elnézés, pl. 346¹: *sororit*, helyesen 1a26: */ororit*.

Az eddigieknél sokkal nagyobb figyelmet érdemelnek azok az esetek, amelyeknél a körültekintőnek nem nevezhető másolás a hangtani kérdésekkel foglalkozó kutató számára teljesen hasznavehetetlenné teszi a kiadványokat. Néhány ide vágó példa: Kl. 15: *[eretelen/]*, Ka. 345¹⁹: *[erótelen/]*, helyesen 1a17: *[eretelen/]* | Kl. 19: *eltezetet* helyesen 1a20: *eltezetet* | Ka. 346¹⁶: *keztetők*, helyesen 1a38: *keztetek* | Kl. 21: *iјеkezzének*, Ka. 345²⁵: *iјеkezz'enek*, helyesen 1a22: *iјеkozzének* | Kl. 20 és Ka. 345²⁴: *tar/alkodnak*, helyesen 1a21: *tar/olkodnak* | Kl. 47: *bolgataol ... bantaol*, Ka. 346²²: *bolgataol ... bantool*, helyesen 1a42—43: *bolgatool ... bantool*.

Az előadottak Váci Pál szövegének újra való kiadását és főleg hasonmással együtt való kiadását kellőképpen megokolják. Nem elegendő már a hibák egyszerű lajstroma, hiszen a viszonylag rövid szöveg minden sorára esik egy-két javítani való, mégpedig olyan, ami nyelvi vagy helyesírási szempontból döntő jelentőségű. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy KLUCH és KATONA másolatában a hibák nagy száma nem csak gondatlanság eredménye, hanem sok esetben közrejátszik az, hogy írónk betűjelei nem mindig egyértelműek, és ráadásul a papír is erősen megrongálódott. Éppen ezért a hasonmás tanulmányozása a most közölt olvasat mellett is ajánlatos.

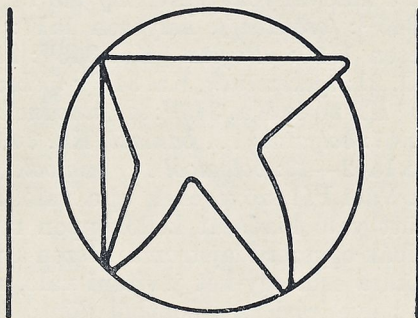

A kézirat külalakja és az átírás módszere

KLUCH és KATONA a kódex külsőségeit illető megjegyzései gondos szemrevételezésen alapulnak, és azokhoz hozzá semmit sem tehetünk.

A kézirat négy negyedréttű sűrűn teleírt, számozatlan papírlevélből áll, és egy eredetileg 12 levélre terjedhető egésznek a harmadrésze. A fennmaradt töredék az eredetinek 1., 3., 10. és 12. levele lehetett. Méretei a következők: az 1. lap magassága 196 mm, szélessége 147 mm, a 2. lap magassága 208 mm, szélessége 149 mm, a 3. lap belső szélének magassága 208 mm, a külső széléé 210 mm, szélessége 144 mm s a 4. lap magassága 196 mm, szélessége 142 mm (KLUCH: i. h. 6; KATONA: i. h. XXXVIII. l.).

A kódex anyaga papír. A 2b és 3a lap hajlatában vízjel van, amelynek ábrája ez:

A jel méreteiben és alakjában legnagyobb hasonlóságot a C. M. BRIQUET (Les filigranes. Paris, 1907.) gyűjteményében közölt 5961-es számú figurával mutat. A jelhez adott magyarázatból megtudjuk, hogy az üllő az Ancona melletti Fabiano városka címerében szerepelt, és az itteni papírmalmok ezért használták vízjelként. A mi jelünk, illetőleg variánsai 1455 és 1477 között keletkezett papírleveleken fordulnak elő Európa legkülönbözőbb helyein (Udine, Velence, Palermo, Róma, Foligno, Ongania, Württemberg, Gurek, Innsbruck, Boroszló, St-Veit, Sotheby) és 1456-ban Magyarországon is. Ugyancsak BRIQUET-től tudjuk, hogy az ezzel a jellel

ellátott papírávek 30×40 cm nagyságúak voltak, amiből megállapíthatjuk, hogy a mi kéziratunk papírjából mintegy 1—1 1/2 cm-t levágtak, mégpedig mind a széléből, mind a hosszából.

Az 1. és 4. lap külső és belső fele erősen megrongált állapotban van. Az 1a, illetőleg 1b oldalon a margó jobb felső szélétől kb. az oldal közepéig talán molyrágás miatt hiányok vannak, s ezek egy-egy sorvégnél a szövegben is hiányt okoznak. A 4. lap jobb alsó sarkából több-kevesebb le van tépve. A tépés néhány szót is csonkít. Hogy a lapot körülvágták-e, azt ma már szemmel nem lehet megállapítani, mivel a szélek, különösen az 1. és 4. levélé foszladozni kezdtek. Az írás nyomaiból arra lehet következtetni, hogy az 1a, 1b, 2a, 2b lap alsó szélén és a 4a és 4b lap tetején 1—1 sor vagy a könyvkötő, vagy az enyészet áldozatául esett (vágásról leginkább a 2a, illetőleg 2b lap alján lehet szó). Tudjuk, hogy kódexünket egy másik könyv bekötő táblájából fejtették ki. Erről tanúskodik az a körülmény, hogy az 1. és 4. lap külső és belső fele egyaránt foltos, mégpedig enyvtől és nedvességtől. Ebből arra lehet következtetni, hogy a kézirat a táblában kiterjesztett alakban helyezkedett el, és ez a folió érintkezett a táblával. Ennek a foliónak éppen a hajtásában egy kétsoros feljegyzés: „Salutem et mei commendationem pater vicarie” látható, mely sokkal későbbi kéztől származik. A 2a, 2b, 3a és 3b lapon folt csak kevés akad, az sem okoz nehézséget az olvasásban, szemben a többiekkel, amelyeket az oldódó tinta, az enyv és a nedvesség teljesen megbarnított. A 2. és 3. lapon is akad molyrágás, de ez a szövegben hiányt nem okoz.

A kéziratot jelenleg a Széchényi Könyvtár őrzi. Egyszerű könyvfedélben viaszos borítólapok közé van elhelyezve a négy lapnyi szöveg. A fedél külső bal sarkában előnyomott vignettán kézzel írott jelzet van: „Ser. nov. 3426” (a bécsi cs. és kir. udvari könyvtár jelzete). Ugyanezt látjuk a tedőlapok külső hajtásának alsó részére ragasztott vignettán. A kihajtott fedőtábla belső részének bal alsó sarkában kis címke van 70-es számmal. A fedőtábla és a viaszos borítólap között kivehető cédulán ez áll: „M^{Ny}. 71. Birk-kódex. Váci Pál apácaregulái. 15. sz.” Ez a Széchényi Könyvtár jelzete. A legfelső védőlap olyan nagyságú, mint a tedőtábla, rajta ceruzás kézírás: „Magyar Nyelvemlék. Birk-codex.” Alatta három bélyegző lenyomata: 1. „M. N. Muzeum könyvtára Kézirattári Növedéknapló 1933. év 58. sz.”; 2. „K. K. Hofbibliothek” (és a Habsburg-címer); 3. „A M. N. Muzeum Könyvtára”. Ez a viaszos fedőlappal az alsó kemény borítólappal jobb (külső) széléhez van ragasztva. Alatta még két védőlappal van: az egyik a kemény tábla felső, a másik pedig az alsó széléhez ragasztva. A felsőn ismét az előbbi ceruzás bejegyzés: „Ser. Nov. 3426”. Az így elrejtett kézirat első oldalán a jobb felső sarokban a lapszállal párhuzamosan „Suppl. 3426.” olvasható. Az 1a és 4b, valamint a 2a és 3b lap hajlatában pecsét: „Bibliotheca Palat. Vindobonensis” és mellette „A M. N. Muzeum Könyvtára”.

Minden egyes lapnak az első oldala meg van számozva. A számozás ugyanattól a kéztől való, amely a „Suppl. 3426.” jelzetet bevezette. A 3b lapon ceruzával írva „XXII. E. 15” jelzet olvasható.

A kézirat helyes olvasása és sajátosságainak gondos visszaadása igen nehéz, egyes esetekben talán megoldhatatlan feladatok elé állítja a kései kutatót. Fordítónk igen gyakorlott scriptor lehetett, s a fordítás és fogalmazás nehéz munkájában igen járatos. Írására s külalakra nem sokat adott, annál többet a gondolatok helyes visszaadására. A kézirat valószínűleg impurum, egy későbbi díszes kiállítású kódex fogalmazványa. Erre vall az, hogy az elnagyolt kurzív írás ellenére itt-ott helye van a díszes kezdőbetűknek, nem azért, hogy ezt a kéziratot diszítsék azok, hanem hogy a későbbi másoló ne felejtkezze meg róluk. Bizonyára ilyesfajta célból van aláhúzva pirossal a címszóveg (1a1: „*El kezdetik ...*” stb.), valamint a kezdő sornak első három szava (1a4: „*Ezek vānak| kikek*”). A továbbiakban a fekete tintával való aláhúzások szintén a másoló részére szóló utasítások vagy figyelmeztetések lehetnek. Mindezek és a rengeteg törlés, javítás azt igazolják, hogy ez a kézirat nem a rendelőnek vagy az olvasónak volt szánva. Igen gyakorlott olvasónak kellett lennie annak, aki ebben a szövegben könnyedén eligazodott. Voltaképpen nem is nagyon hibáztathatjuk sem KLUCH JÁNOST, sem KATONA LAJOST gondatlanságukért, hiszen feladatuk az volt, hogy e nyelvmléket minél hamarabb a közönség elé adják. El kell ismernünk, hogy még a leggondosabb körütekintés és hosszú tanulmányozás után sem lehet kellő biztonsággal megállapítani egy-egy betű- vagy más írásjel értékét.

Írónk betűvetése az olasz bastarda ductusára emlékeztet (MEZEY LÁSZLÓ, Paleográfia. Kézirat. 1959. 51.). Írása folyamatos, és nem nagy gondot vet a betűk pontos megkülönböztetésére. Olvasás közben sokszor meg kell állnunk és tűnődnünk, hogy vajon milyen betűvel állunk szemben. Különösen sok gondot okoz az *o* : *e* (= *ö*, *ő*) megkülönböztetése. Írónk az *ö* hangot ugyanis áthúzott *o*-val jelöli, ilyen esetekben az *o*-t kissé kövérebbekre hagyja. Sokszor azonban az áthúzás elmarad, pl. 3a27: *elögor* és *enon*, vagy esetleg nem látszik, pl. 3a1: *Midon*, vagy éppen helye sincs, pl. 1a22: *igekozzenek* és 3b6: *<feghetlenokrol>*. Ezekben az esetekben mi természetesen *o* betűt jelölünk, minthogy az eredeti írásképet akarjuk érzékeltetni az olvasóval. Az *ö* hang ilyen változatos jelölésének azonkívül, hogy rámutat az író gondatlanságára, egyéb jelentősége nincs. A nyelvtörténész számára azonban sokkal jelentősebbek az olyan adatok, ahol az (*ö* hangértékű) *o* betű *e*-nek is, illetőleg az *e*-nak is olvasható. Ilyen pl. az 1a21: *kiuel* adat *e*-je, melyet hogyha a következő sorban álló 1a22: *igekozzenek* és az 1b2: *imadatok* adat *o*-jához hasonlítunk, hajlamosak volnánk *o*-nak (ejtsd: *ö*) olvasni (így is tettünk már idézett dolgozatunkban: 108), de ha az 1b8: *vegen* adat első *e*-jéhez vagy az 1b38:

keuefēb adat második *e*-jéhez hasonlítjuk, ahol *ö* hang el sem képzelhető, akkor mégis az *e* mellett kell maradnunk. Hasonlóképpen kérdéses a 2a30: [*golga*] *gelko//a* adat első szótagbeli *e*-je, melynél az *o*-s olvasatot indokolná az előtte törölt szótöredékben jól kivethető *o* és a következő sorban álló 2a31: *golkos* adat, melynek *o*-ja nem téveszthető össze *e*-vel. Hogy mi mégis *e* mellett döntöttünk, annak magyarázata az, hogy a kérdéses betű a törölt és az utóbb álló adat *o* betűjétől jelentős mértékben eltér. Az *o* betűk nem csak *o*-nak, *e*-nek esetleg *ö*-nek olvashatók, hanem igen sokszor *a*-nak is, pl. 1a6: *hoj*, 1b15: *zokas*, 1b37: *Azok* stb. Ha jól megnézzük azonban az idézett szavak környezetében a többi *a* és *o* betűt, akkor ezekben az adatokban az *o*-s olvasatot választjuk (még a 2b39: *magatokat* adatban is, ahol pedig az *o* az említetteknel is jobban hasonlít az *a*-hoz, mégis jelentékenyen eltér a közvetlen mellette álló három *a* betűtől). Ugyanilyen indítékok alapján írjuk át pl. az 1a28: *fororok-nak* és a 2a10: *azgon o-it*, ahol a környezet alapos tanulmányozása nélkül *foraroknak*-ot és *azgan*-t is olvashatnánk. Szerzőnk *a* betűjele egy adatban (2a9: *na kev*), amelyet KLUCHtól és KATONától eltérőleg előzőleg mi *e*-nek olvastunk (Kl. 109, Ka. 348¹⁴, i. munkánk 108), a fénykép és a nagyított filmmásolat alapján határozottan *a*-nak bizonyult. Scriptorunk *a*, *o*, sőt *u* betűinek félreérthetőségét bizonyítja az a körülmény, hogy mi a 2b27: *nugulmatlanokat* és a 3a22—23: *v-tulfo* adat második szótagjában *u*-t látunk, míg KATONA és KLUCH az első szóban *a*-t, a másodikban *o*-t olvas ugyanott (Kl. 188, 232; Ka. 350²⁷, 352²⁴). Bár kevesebb esetben, de hasonló problémát okoz az *i* és *e* betűjelek egymástól való megkülönböztetése. KATONA is, KLUCH is a 4a2 és 4b10: *ruviden* adat közül az elsőben az első szótagbeli *i* helyén *e*-t olvas (Ka. 354⁸ és 355³²; Kl. 308 és 366) nyilván annak alapján, hogy az előbbi adat első szótagbeli *i*-jén sincsen pont, míg a másodikban van. Ez azonban nem lehet az *i* és *e* megkülönböztetésének kritériuma, hiszen az egy sorral lejjebb álló 4a3: *kelletik i*-jén sincsen pont. Sokkal döntőbb az, hogy a kérdéses adatban nem látszik az *e*-nek (gót *e*-nek!) a kampója. Kellő vizsgálódás nélkül a *v* helyén is *i*-t olvashatunk, mint tette azt KLUCH is, KATONA is a 3b38: *kvemben* szóban (Kl. 300; Ka. 353³⁵). Ha azonban egybevetjük az 1b13: *kvemben* és 3a34: *kvlon* szavakkal, akkor meggyőződünk arról, hogy az első adatban egy (ü értékű) kissé elnagyoltan írt *v*-vel s nem *i*-vel van dolgunk. Akad azonban félreértés a mássalhangzóknál is. A 2a26: *juhakat* szó kezdőbetűje, bár *ǰ*-nek látszik, mégis azt kell mondanunk, hogy ez nem *ǰ*, hanem egy lefelé rántott szárú *r*. Ezt bizonyítja a 2b44: *mul etgol* adat *ǰ*-je is, ahol ugyancsak elképzelhetetlen ebben a helyzetben *z* hang. Maga Váci Pál sem kedvelhette ezt az elstilizált *ǰ*-nek látszó *r*-t, mert a 2b2: [*ǰ*] *re/telietek* adatban a fentiekhez hasonlóan indított *r*-t áthúzta, és helyette szabályos jelet írt. Mi az íráskép helyes érzékeltetése céljából ezeken a helyeken *ǰ*-t jelöltünk. Ugyanez

vezetett bennünket az 1b38: *kit*, 2b40: *nectet*, 3a13, 41, 3b24, 35: *tetit*, 3a24: *nekīt* stb. adatok szóvégi *t*-nek visszaadásánál. Ezekben az adatokban szóvégen ugyanis *k*-t várnánk, amit sok esetben szabályosan jelöl Váci Pál, pl. 1a4: „*Ežek vānak|kikek parāc[/]žolōnk|hoj meg tarchatōk*”. Ennek a jelenségnek elfogadható magyarázatot aligha lehet adni. Gondolhatunk arra, hogy Váci Pál a *k* ~ *t* jelek használatát illetőleg asszociációs zavarokkal küzdött (vö. 1a4: *kikek* és 1a21: *agōkak*, tárgyeset!), de arra is, hogy az előbbieknél a *t* jel voltaképpen rövidítő jel. Emellett lehetne felhozni a 2a24: *žeržetteknek* utolsó *k*-ját, ahol ha a horogtól eltekintünk, egy ugyanolyan szóvégi *t* marad előttünk, mint az előbbi szavakban. Egyik érv sem elég meggyőző azonban, éppen ezért átírásunkban megmaradtunk a *t* jel mellett.

Nem könnyű Váci Pál kis- és nagybetűinek megkülönböztetése egymástól, különösen azoké, amelyek alakban nem, csak nagyságban térnek el egymástól, pl. a *d* és az *ø*. Ilyen esetekben a környezetükhöz való viszonyítás döntött, mint ahogy a vesszők és pálcikák átírását is ez irányította. Itt azonban csak a szoros környezet volt figyelembe vehető, mert az egyes lapokon a betűk nagysága s velük a jeleké is változó.

Inkább alaki, mint helyesírási kérdés a rövidítések helyes visszaadása is. A rövidítő jelek átírásában elsősorban az íráskép helyes tükrözése volt a célunk. Váci Pál mindenütt él a rövidítési lehetőségekkel, ahol csak lehet. A magyar szavakban általában a nasalisokat, pl. 1a11: *mēdēnek*, 1a11: *mīt*, 1a35: *žegēne*, 1a36: *vtaluā*, 4a26: *īmar* stb. és az *r* betűt hagyja el, pl. 2b5: *mēteket*, 2b12: *žemēmtelen*, 2b16: *tātuan*, 3a34: *hēre* stb., s pótolja egy hullámvonallal a hiányzó betű előtt álló magánhangzó fölött vagy kizárólag a szókezdő *p* esetében a *p* alatt. Ez utóbbival azonban nem csak az *r* betűt, hanem a közbülső magánhangzót is helyettesíti: 2a28: *ptek*, 2a10: *pancholattiaual*, 2a32: *pancholatot*, 3a4: *panxolni*, de 1a4: *parāc[/]žolōnk*. Ezekén kívül csak egyetlen példa adódik, amelyben a jel teljes szótagot pótol: 4a31: *māggōn* 'maradjon'. Egyetlen magyar szóban szótagot pótol még a *φ* jel is: 4a6, 4b6, 7: *harφ* 'három'. Hibák azonban itt is akadnak, nemcsak olyanok, hogy nem él az író a rövidítési lehetőséggel, de olyanok is, hogy ugyan elhagyja a nasalist, ám a rövidítési jelet elfelejti kitenni, pl. 4b2: *med*, de 4a31: *[mēd]*. Viszont fölöslegesen teszi ki a jelet ezekben: 1a7: *[ēj] ej*, 3b22: *!«kēnv»nek*.

Sokkal változatosabb a magyar szövegbe ágyazott latin szavaknál és mondattöredékeknél alkalmazott rövidítési mód. Itt is megtaláljuk a rövidítő jellel pótolta nasalisokat és *r* betűt, pl. 1b3: *cātare*, 1b1: *žoltāral*, valamint teljes szótagokat, pl. 4a40: *örōk*, 2b15: *pxofite*, 4b29: *pcōfat*, 3a7: *pxoriffa*, 4a5: *pučiali/nak*, de ezeken kívül a legváltozatosabb, rendszerbe nem foglalható szótagelhagyásokat is mind a szavak belsőjében, mind a szavak végén jelölve is,

meg jelölés nélkül. Következetességet csak a következő jeleknél tapasztalunk: η , értéke: -us, pl. 1a39: *Oracōib η* , 3b23: *vicari η* , 3b38: *vicari η* , 4a11: *cri η t η* ; és con-, com-, pl. 1b13: *η /uetud η* , 1b24: *η bar η* , 4a30: *η mio*; φ , értéke: x, pl. 1b13: *e φ* , 4a21: *pa φ* , 4b5: *φ p φ* ; -is, pl. 3a42: *Apo φ stat φ* , 4a34: *In η t φ* ; -iam: 2a5: *ec φ* ; -em: 2a35: *η vic φ* ; -um, pl. 4b32: *domo φ* ; $\mathbb{H}$, értéke: etc., pl. 1b1, 1b15; π , értéke: et: 4b6.

Nem látunk következetességet az alábbi jeleknél, éppen ezért átírásunkban nem is különböztettük meg ezeket, hanem a rövidítés legáltalánosabb jelével utalunk rájuk: 2a1: *Q $_{+}$* , 2a5: *lauac $_{+}$* , a mi jelölésünk szerint *Q*, illetőleg *lauac* olv. Quod és lavacrum; 2a13: *Deniq ς* , 1a31: *qVq ς* , nálunk *Deniq*, illetőleg *q η q* olv. Denique és quocque. A -que szóvég rövidítésénél a következetlenséget az okozza, hogy van olyan eset, amikor semmiféle jellel nem utal rá az író, pl. 2a17: *Neq* olv. neque.

Kódexünk alaki sajátságainak ilyen részletes leírása talán nem illik az eddigi gyakorlathoz, de ennek döntő oka magában a tanulmányozott műben rejlik. Az elmondottak rávilágítanak arra, hogy milyen nehézségekkel kell megküzdenie annak, aki paleográfiaiilag hű szöveget akar az olvasó kezébe adni, és talán arra is, hogy többi kódexünk kéziratát is ismételtten vállatóra kellene fogni a technika modernebb eszközeivel. A kitűzött cél eléréséhez a mintát MÉSZÖLY GEDEON Bécsi Kódex kiadásáról vettem, míg módszerem egyrészt az volt, hogy a problematikus jeleket sohasem vizsgáltam környezetükből kiszakítva, hanem megvallattam a hasonló vagy egyes mozzanatokban elütő jeleket is, másrészt pedig az, hogy igyekeztem az eredeti írásképhez hű maradni. E tekintetben engedményt csak az *s* betű és az *i* betű különböző változatainak (σ , s , $\mathfrak{g}$, γ , $\mathfrak{b}$, $\mathfrak{i}$, $\mathfrak{i}$) egy (a szokásos) jellel való visszaadásában tettem, mivel ezek gyakori és változatos előfordulása az olvasást és megértést zavarná, de a hanyag kurzív írás sokszor meg sem engedi a megfelelő nyomdai jel helyes kiválasztását (a Birk-kódex $\gamma = s$ jeleire vö. KIRÁLY PÉTER, Ismeretlen magyar glosszák. 1959. 15). A helyes olvasat megállapításához a kéziraton kívül a kódexünkről készített filmet és fényképet is felhasználtam.

Latin források

Nyelvemlékünk vizsgálatában felbecsülhetetlen segítséget nyújt az, hogy rendelkezésünkre áll a magyar szöveg latin megfelelője. Említettük már, hogy KLUCH a tőle közölt szöveg után néhány nyelvi magyarázatot ad, amelyből kitetszik, hogy ismerte a latin szöveget, annak megtalálási helyére azonban nem utal (i. h. 21—2). Ilyenformán vált szükségessé kideríteni, hogy melyik az a latin szöveg, amely Váci Pál előtt feküdt (vö. PUSZTAR: MNy. LIV, 109—10).

Ismeretes, hogy a Birk-kódex két, eredetileg egymástól különálló és különböző időben keletkezett latin szövegnek a fordítása, illetőleg a fordításnak csak töredéke: 1. a Szent Ágoston-féle reguláké (női szerzetesek részére); 2. a Domonkos-rendi apácák részére készült konstitúcióké.

A regulák megfelelőit két forráskiadványban is megtaláltam. Az egyik: J. P. MIGNE, *Patrologiae cursus completus*. Parisiis, 1902. XXXIII, 958. A másik: LUCAE HOLSTEINII *Vaticanae basilicae canonici et bibliothecae prefecti codex regularum monasticarum et canonicarum quas ss. patres monachis, canonicis et virginibus sanctimonialibus servandas praescripserunt*. Collectus olim a s. Benedicto Anianensi abbate ... Anno 1759. Tomus I, pagina 347. A tartalomjegyzékben a következő idevágó megjegyzést találjuk: „S. Augustini (Aurelii) Hipponensis episcopi epistola CIX. regulam sanctimonialibus praescriptam continens, quam ad sororem suam misit anno 423. Haec sola ex variis ei adscribi solitis regulis genuina est, ex qua confecta est vera Augustinianensium regula XXIV. articulos continens ... Hanc regulam clarissimus Holstenius posuit primam in parte III. codicis, quae solas continet regulas ad virgines, nullam enim pro viris scripsit s. Augustinus regulam, ut omnibus notum est” (tomus I, pagina XXXI). MIGNE és HOLSTEIN szövege között mutatkozik néhány eltérés. Ezek azonban jelentéktelenek és sehol sem olyanok, hogy akárcsak egy mondat értelmét is megváltoztatnák. Jórészt nem is egyebek, mint sajtóhibák vagy gondatlan másolások, vagy egyszerűen a forrásul szolgáló kéziratok különböző helyről és időből való származásának következményei. Én a MIGNE kiadta szöveget vettem alapul, és ahol szükségesnek mutatkozott, jegyzetben közöltem HOLSTEIN, sőt Pannoniai Gergely párhuzamos helyét is.¹

¹ ZOLNAI GYULA megjegyzi, hogy az Egyetemi Könyvtár XVI. No. 114. jelzetű magyar bejegyzésekkel ellátott kézírata ugyanazon regulákat fog-

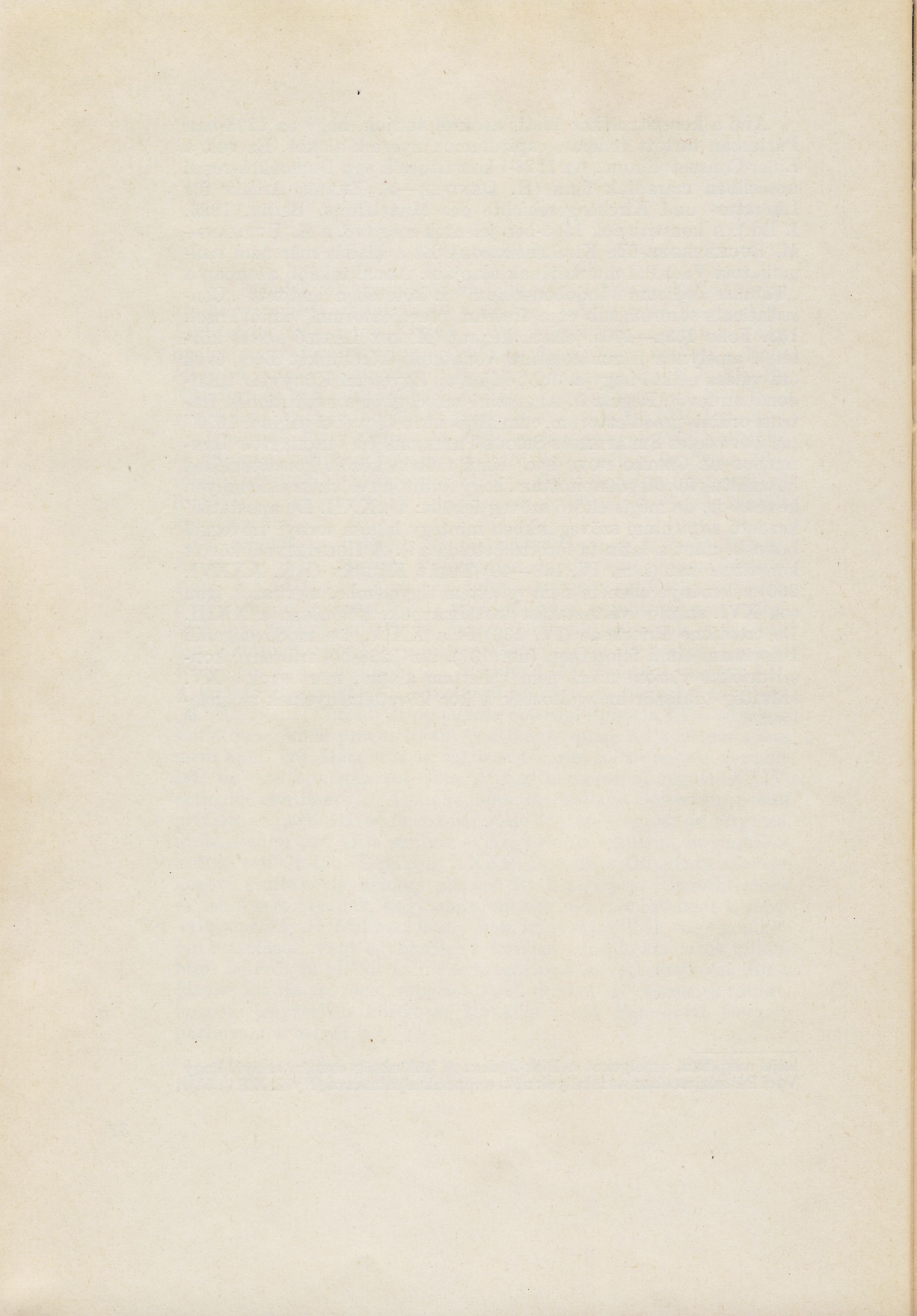

Ami a konstitúciókat illeti, azokról tudjuk, hogy az 1228-ban Párizsban tartott generale capitulumon nyertek alakot. Ez volt a Liber Consuetudinum. Az 1228-i konstitúciók egy Domonkos-rendi miscellben maradtak fenn (H. DENIFLE—F. EHRLE, Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters. Berlin, 1885. I. Bd.). A konstitúciók 1505-ben jelentek meg (vö. a K. HOFMAN—M. BUCHBERGER-féle Kirchenlexicon). Ez a kiadás már nem szolgálhatott Váci Pál munkájának alapjául. Annál inkább azonban a „Tabulae codicum Vindobonensium” I. kötetében említett „Constitutiones sororum sub cura fratrum praedicatorum” című Theol. 153. Folio 163a—170a jelzetű kézirat (MEZEY LÁSZLÓ szíves közlése), amelynek filmmásolatára vonatkozó kérésünket Bécs évek óta válasz nélkül hagyja. Jobb híján az Egyetemi Könyvtár tulajdonában levő „Regula b. Augustini episcopi et constitutiones fratrum ordinis praedicatorum, cum alijs ut in sequenti pagina, 1620” (az üdvözlétet SERAPHINUS SICCUS PAPIENSIS és VINCENTIUS BANCELUS DE CASTRO NOVO írta) című műben közölt konstitúciókat használtuk föl. Megállapítottam, hogy fordítónk előtt, ha akármilyen kevés is, de mégis eltérő szöveg feküdt: a „XXII. De apostatis” kezdetű capitulum szövegünkben mintegy három sornyi szöveggel bővebb, mint a latin (a fordító betoldása?). A HOLSTEINNél közölt konstitúciókat (i. m. IV, 128—40) TIMÁR KÁLMÁN (ItK. XXXVI, 266) véleménye ellenére nem vehettem figyelembe, mert azok igen sok XVI. századi változtatást tartalmaznak, különösen a XXIII. De creatione Priorissae (IV, 136) és a XXIV. De modo eligendi Priorissae című fejezetben (uo. 137). Az 1228-ból származó konstitúciókat viszont azért nem vehettem alapul, mert azok a XV. századig többször megváltoztak a kor követelményeinek megfelelően.

---

lalja magában, amelyeket a Birk-kódex. A különbség csupán annyi, hogy Váci Pál kéziratában a szabályok nőkre vannak alkalmazva (NyK. XXV, 51).

A KÓDEX HASONMÁSA

[illegible]

Edw. & M. Townsend

A KÓDEX BETŰHŰ OLVASATA
ÉS A LATIN SZÖVEG

A SZÖVEGKÖZLÉSBEN ALKALMAZOTT JELEK MAGYARÁZATA

1. Váci Pál jelei

1	betoldás jele.
+	lapszéltre írt szöveg utaló jele.
	a pálcikák általában a mai 1 (elválasztó) jelnek felelnek meg.
...	a betűk alápontosásával Váci Pál egyszer törlést kívánt jelölni, másszor meg éppen a törlés feloldását, néha azonban értelme megfejtethetetlen.
aláhúzás	értelme általában kiemelés, sokszor azonban nem világos; egyszer azt jelenti, hogy helytelen a szó, amit azonnal követ a margón a helyesnek vélt kifejezés (3a31: <i>fejelmetlenfege</i> « <i>fejhetetlense</i> »).
· és ' ^	a palatalizáció jele; az első néha hiányjel is, de egy-két esetben értelme megfejtethetetlen; az utóbbiak csak ritkán fordulnak elő.
~	a rövidítés általános jele; átírásunkban betű fölötti vonallal jelzem.
9	a latin <i>con-</i> , <i>com-</i> igekötő és <i>-us</i> szóvég rövidítése.
φ	a latin <i>x</i> betű jele és <i>-em</i> , <i>-iam</i> , <i>-is</i> , <i>-um</i> , <i>-us</i> szóvég rövidítése; egy magyar szóban <i>-om</i> ; 4a6, 4b6, 7: <i>harφ</i> = három.
℥	a latin <i>et caetera</i> rövidítése.
π	<i>et</i>
q	írásjel (interpunctio).

2. A szerkesztő jelei

[ ]	áthúzással jelölt törlések.
< >	a sorok fölé írt betűk vagy szavak, melyek egy részénél az előbb írt szó nincsen törölve; egy-egy helytelennek vélt szó, illetőleg betű helyett állanak.
« »	utólagos betoldások akár két szó közé, akár a lap szélére írva, akár hiányzó betűk pótlása a sorok fölött.
( )	nehezen olvasható, inkább sejtendő.
.....)	egyáltalán nem olvasható vakarás, törlés vagy egyéb folt miatt.

- 1 «El¹ kezdetik zent agiftan pifpek regiaia
 2 igerel igere: nemel zerzetes azöallatn(..)²
 3 egg leueleben;»
 4 E³ek³ vānak| kikek parāc[f]jolōnk⁴ hog⁵ meg tarchatok|: ti
 5 kik monoftorban [lako³kok] lako³uan <lako³tok> vattok|:,
 6 Elēl[s]⁶ kiert
 7 e³ge g³vleke³uen <g³vleke³zetek> vattok|:, hog [ha³ban] ha³a-
 8 tokban eggeffegel⁷
 9 lako³zatok|: es [ēg] e³ lelketek le³gen,| f eg ³iuetek iftenbe:
 10 Se⁸ mond³atok valamit tulaidon tieteknek|: de menden kē³
 11 le³gen
 12 tinektek; Es o³ztaffek feidelm az³ontol <aza³prioriffatol>
 13 (.....)nteknek elet es ruha,
 14 rem egenent mēdēnek|:, mert nē me(..) e³enlē <(.....)ent>
 15 [ha³onra vattok]
 16 eggeffegbe <erebe> vattok|: de mēdēnek mīt ³vkfege [leiend]
 17 <fuēr> [le³en]; Mert
 18 v³g oluaffatok a³ apo³tolok teteme³nebe, hog menden kē³ vala
 19 θ nekik
 20 es o³ztatik vala mēdeniknek mīt ³vkfege ad³ga vala; q kiknek
 21 vala
 22 miek volt vilagiban, miden bel iettek|a³ monoftorba: [c]aba-
 23 don akariak
 24 a³t kē³ze lēni; kiknek kedig nem volt, [a³ monoftorba a³t] ne
 25 kerellek a³t a³ mō³torban: kit meg kiuel fem lelhettenek|; de
 26 maga θ [eretelenf] kor³fagoknak <garlo³fagoknak> a³ mi ³vkē³
 27 ad³gak|: meg ha θ
 28 ³egenfegek, micort kiuel volt«n»ak, xak a³ ³[u]³vkfegekre valot
 29 fem

¹ Az *E* mellett piros függőleges vonal van.

² A cím és a regulák kezdő szavai pirossal vannak aláhúzva eltérőleg a többi egyébként sűrűn előforduló aláhúzástól. Az első három sor a bal margóra van írva merőlegesen a sorokra.

³ Az *E* mellett piros függőleges vonal van.

⁴ Nem lehet eldönteni, hogy az *f* vagy a *z* javítja-e a másikat; én azért döntök az *f* törlése mellett, mert a *cs*-nek más esetben *c³* a jele, de *cf* ezenkívül nem jön elő.

⁵ A *hog* diakritikus jeléről nem lehet eldönteni, hogy az *h* vagy *a* akar-e lenni, de még azt sem, hogy nem papírhiba-e.

⁶ Az *E* mellett piros függőleges vonal van. Az áthúzott betű lehet *s*, de *o* is.

⁷ Valószínű, hogy eredetileg így volt: *eggegegel*, és a hibás *g-t* húzta át *ff*-el a fordító.

⁸ Az *S* piros függőleges vonallal át van húzva.

5. Haec sunt¹ quae ut observetis praecipimus
 in monasterio constitutae. Primum propter quod
 estis in unum congregatae, ut unanimes
 habitetis in domo, et sit vobis cor unum et anima una in Deo.²
 Et non dicatis³ aliquid proprium, sed sint vobis omnia com-
 munia:
 et distribuatur unicuique vestrum a praeposita vestra victus
 et tegumentum;
 non aequaliter omnibus, quia non aequaliter valetis omnes,
 sed unicuique⁴ sicut opus fuerit.
 Sic enim legitis in Actibus Apostolorum, „Quia erant omnia
 communia,⁵
 et distribuebatur singulis prout⁶ cuique opus erat” (Act. IV,
 34, 35). Quae aliquid⁷
 habebant in saeculo, quando ingressae sunt⁸ monasterium,
 libenter velint
 illud esse commune. Quae autem non habebant,
 non ea quaerant in monasterio, quae nec foris habere potue-
 runt: sed
 tamen earum infirmitati quod opus est tribuatur, etiamsi
 pauperies earum, quando foris erant, nec ipsa necessaria

¹ PG. (= Pannoniai Gergely): Haec igitur sunt.

² PG.: in domino.

³ PG.: Nec dicatis.

⁴ PG.: sed potius vnicuique.

⁵ HOLSTEIN: ipsis omnia communia.

⁶ PG.: vnicuique sicut.

⁷ PG.: Rursus qui aliquid.

⁸ PG.: ingressi fuerint.

- 19 lelhette volna; ɾ demaga azért ne alahak mágokat bodo[k]gok-
nak
20 miert ʌ «olý» eletet, es eltezetet leltének, meliet kiuel nem lel-
hettenek «volna»,
21 fe emeliek fel [ad] agokak miért tarfolkodnak azokual, kikhez
kiuel
22 vepni nem mertek volna,: de fel ígekožžienek žvuekkel. es. ež
feldi
23 hivfagot ne keressék, ʌ «hoğ» ne kežžienek mõstorok každagok-
nak inkab
24 hažnoffa lēni hoğnem žegeneknek,: ha každagok ott meg alaž-
tatnak.
25 žegenek kedig ott fel fualkodnak; ɾ de efmeg azok¹ kik vala-
minek
26 lattatnak vala vilagiba ne utaliakmeg e fororit kik až žent
tarfafağban
27 žegenfeğbēl iēttének, fet inkab žorgalmazanak <tanolianak>,
nem každag nēžete«k»nek
28 melto voltarol,: de žegen fororoknak tarfafağaro[k]l² diche-
ked i ɾ fel fe
29 emelkeženek ha kež elettre valamit e iožagogbol attanak,
«fe» Ө
30 každagfağokrol incab [fe] keuelkeğženek miert eket monoftor-
nak [reželtett(. .)]
31 reželtettek,: mīt ha e velel vilagiban elnenek|; Alia quippe
qṽṽ iniqtas
32 Egeğ demik akar mel keğetlenfeğ, gonož mielkedetekben val-
lalodik hoğ až
33 gonož mielkedetek ʌ«meg» leğenek, de «až» keuelfeğ meg io
[tetemeñ vtan] tete=
34 meñeket ʌ«es» lefel: hoğ [el vežžienek] až io tetemeñek el
vežžženek
35 Et quid pdest diſpgendo; S mit hažnal žegeneknek ožtani es
žegēne lēni,
36 ha naualas lelek keuelb ležen každakfağot meg vtuauā: hoğ
nem mīt volt
37 etet būruan ʘ Oms ego. Ažert mend eğ lelkent eğ žvent elietek, es
38 tižtelietek ti [bēnetek] kežtetek iſtent eğmałban: kinek temp-
lomi lettetek;

¹ A fényképen a ž fölött látható pont papírhiba.

² A törölt k betűből kiindulólág a következő sorban levő *iožagogbol* szó utolsó o-jának irányába egy piros vonal van húzva, amely azonban nem éri el az o-t.

poterat invenire; ac nunc non¹ ideo putent se esse felices, 19
quia invenerunt victum et tegumentum, quale foris invenire
non potuerunt. 20
6. Nec erigant cervicem quia sociantur eis, ad quas foris 21
accedere non audebant; sed sursum cor habeant, et terrena 22
bona² non quaerant, ne incipiant monasteria 23
esse divitibus utilia, non pauperibus, si divites illic humiliantur, 24
et pauperes illic inflantur. Sed rursus³ etiam illae quae 25
aliquid esse videbantur in saeculo, non habeant fastidio sorores
suas, quae ad illam sanctam societatem 26
ex paupertate venerunt: magis autem studeant non de parentum
divitum 27
dignitate, sed de pauperum sororum societate gloriari. Nec 28
extollantur, si communi vitae de suis facultatibus aliquid con-
tulerunt;⁴ ne⁵ 29
de suis divitiis magis superbiant, quia⁶ eo monasterio 30
partiuntur, quam si eis in saeculo fruerentur. 31
Alia quippe quaecumque iniquitas in malis operibus exerce-
tur ut 32
fiant; superbia vero etiam bonis 33
operibus insidiatur ut pereant: 34
et quid prodest dispergere dando⁷ pauperibus et pauperem
fieri, 35
si⁸ anima misera superbior efficiatur⁹ contemnendo, quam
fuerat 36
possidendo? Omnes ergo unanimiter et concorditer vivite; et 37
honorate in vobis invicem Deum, cujus templa factae estis. 38

¹ PG.: Tamen non.

² PG.: terrena vana.

³ PG.: Rursus.

⁴ PG.: contulerint.

⁵ PG.: nec.

⁶ PG.: quia eos.

⁷ PG.: dispergendo dare.

⁸ PG.: cum.

⁹ PG.: efficitur diuitias.

- 39 Oracōib² infatate Imadfagot teġetek meg ʒerʒett idekən es
orākon;
40 In oratoġo, Imado helien <aʒ egħaʒba> fenki eġebet ne mielkeg-
ġek hanem «aʒt aʒ» mere alkottak
41 hōnan nevet es vett, hoġ ha valakik, meg ʒerʒett hora kiuel,
[le]
42 miden vreffegek leiend imadkoʒni akarnak: ne leġenek /[(ne-
kik)] bolgatool
43 ..... «(nekik)» bantool

7. Orationibus instate horis et temporibus constitutis.	39
In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod est factum,	40
unde et nomen accepit; ut si ¹ aliquae etiam praeter horas con-	
stitutae	41
si eis vacat, orare voluerint, non eis sint impedimento,	42
quae ibi aliquid agere voluerint. ²	43

¹ PG.: si forte.

² PG.: agendum putaverint.

- 1 Pfalm(.)s et Impnis ꝥ 3foltáral es [ene] egieb enecleffel
 micort|
 2 ifte(.)t imad'atok: aꝥ forogion ti ȝiuetekben mit mōdotok
 ȝatokual¹
 3 Et nolite cātare Se akariatok eneceleni: [aꝥt] ha nem mit
 oluaftok
 4 hoꝥ enecle leȝen; A(..n)i kedigen nen vȝ wagon iruã hoꝥ ene-
 keliek:²
 5 ne enekiele«te»k; Ca(....) ves Tefeteket ȝeledehetek, [etel-
 nek es
 6 itálnak] beitel, es (..)elnek itálnak ȝenuedeteffegeuel: menere
 7 (..)effetek (eng)edi; Miden kedig vala meli kōȝȝetek[ek]
 nem beitel [,]
 8 h(..) M(...) ebedne(k) óraia k(...)l vala mi elefeget ne veȝen:
 hanē
 9 mi(de.) (.....) leiend; Cum acced(.....)d mēfam Micort aꝥtal
 hoꝥ mētek
 10 mignem (on)nā fel keltok,: aꝥ mit (..)nektek ȝokas ȝerent
 oluaftnak
 11 (b)egefnekv l es vete[g]kedes nekul (.)algaffatok, hoꝥ ne xak
 ȝatok
 12 (..)ȝen etket: de meg filetek es be veȝe <halgal(.)a> iftēnek
 igeiet.³ ꝥ Que infire
 13 ft eꝥ pfti ꝥfuetudī kik eretelenek⁴ eleȝtebi ȝokafbol ha kvlem-
 ben
 14 tartatnak elettel. nem kell eȝebeknek neheȝnek lēni: fem
 hamifnak
 15 tetni, aȝoknak kiket eȝeb ȝokas tett erefbe|; Nec illas ꝥ Se
 alahak aȝ
 16 «erefbe(k..)|» bodobgaknak aȝokat, [mert] miert veȝnek ele-
 tekre [mi] nemit, kit nem
 17 veȝnek ek: de incab magoknak erelienek mert tehetik [aȝ]
 <am> mit
 18 amaȝok nem tehetnek; Et fi eis q ve Es ha aȝoknak kik ȝengeb
 19 eletbel iettenek aȝ monoftorba valami elefeg, ruha, aȝ, lepel,
 adatik.

¹ Az utolsó szótag vízfolt miatt nagyon rosszul olvasható. Annyi azon-
 ban a fénykép alapján bizonyos, hogy eredetileg *ȝatokual* volt. Lehet, hogy
 később *ȝatokkal*-ra javította a fordító.

² Az első *e* feletti pont átütés az előző oldalról.

³ A mondatzáró pont a filmen jól látszik, de a fényképen nem.

⁴ A szó után nincs pálcika. A fénykép enyvfolttot mutat egyenes vonal-
 nak.

Psalmis et hymnis 1
 cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in voce: 2
 et nolite cantare, nisi quod legitis 3
 esse cantandum; quod autem non ita scriptum est ut cantetur, 4
 non cantetur. 8. Carnem vestram domate 5
 jejuniis et abstinencia escae et potus, quantum 6
 valetudo permittit. Quando autem aliqua non potest jejunare, 7
 non tamen extra horam prandii aliquid alimentorum sumat, 8
 nisi 9
 cum aegrotat. Cum acceditis ad mensam, 10
 donec inde surgatis, quod vobis secundum consuetudinem 11
 legitur, 12
 sine tumultu et contentionibus audite: nec¹ solae vobis fauces 13
 sumant cibum, sed et aures percipiant² Dei verbum. 14
 9. Quae infirmas sunt ex pristina consuetudine, si aliter 15
 tractantur in victu, non debet aliis molestum esse, nec injustum 16
 videri,³ quas fecit alia consuetudo fortiores. Nec illas 17
 feliciores putent, quia sumunt quod non 18
 sumunt ipsae: sed sibi potius [sic!] gratulentur, quia valent 19
 quod non valent illae. Et si eis quae venerunt
 ex moribus delicatioribus ad monasterium, aliquid alimento-
 rum, vestimentorum, stramentorum, operimentorum da-
 tur,

¹ PG.: ne.

² PG.: esuriant.

³ PG.: videri eis.

- 20 ki erēfbeknek es aʒert bodogbagnak nem adatik, gondolni kell
 aʒok-
 21 nak kiknek olian elefeg ruha aḡ lepel nē adatik, menere aʒ
 ḡengebek
 22 es erētelenek ɐ vilagi eletékrel eʒ kemenb eletre le ʒallottanak:
 23 jol lehet meges [ɐ] aʒ erēfbeknek mertecleteffegere nem
 iuthattanak;
 24 Nec ille debent ʔtbarj Se haboroḡanak <ʒomorolianak> [meg]
 ɐ ʒiuekbe hoḡ latt'ak
 25 ɐket [etelbe] «valamit» eletre tēbbet vēni, nem arra hoḡ tiʒ-
 teltetnenek de /«hoḡ» tvre-
 26 delmel ʒenuettetnek, [hoḡ] ne tērtēniek ʒidalmas viʒʒafag|:
 27 hoḡ [m] aʒ monoftorban holott menere [lehet] tehetik leʒnek
 mūcas
 28 kaʒdagok, hoḡ ott leḡenek ḡeḡe ʒeḡeḡek; Sane ḡadmod Biʒō-
 ḡnal
 29 mikeppen betegek ʒvkēfek hoḡ kuefeb elefeget veḡenek hoḡ
 meg
 30 ne neheʒvlienek, vḡan aʒ betegfeg utan vḡ tartaffanak hoḡ
 hama-
 31 rab meg ioḡolianak|: meg ha eʒ [vigal] vilagi mēnel alabualo
 ʒegenfegbel
 32 iēttének leiend es | Igaʒ vḡan mīt ha [regi] elebbeli genke ʒokas
 atta
 33 volna aʒ [g] kaʒdagoknak aʒt| [aʒ] <am> mit adott eʒ ¹vi¹ kor-
 lag eʒ ʒeḡeḡeknek
 34 de miden aʒ eleʒtebi ereieket meg eppeithē[tēn]dik terienek
 aʒ bodogb
 35 ʒokafokra, <aʒaʒ aʒ mertecleteffegre> ki iften ʒolgaló leanit
 <leanokat> attol incab ekefeiti mīt keuefebbel
 36 ʒvkēfek, hoḡ ne tarxa ɐket [imar] eteknek ḡenerefege. imar
 meg [giogio]
 37 ioḡoluan, kiket /«ʒukfegv(..)» fel emele betegeluen; Aʒok
 alahak magokat kaʒdagbak=
 38 nak: kit aʒ keuefeb elefnek tvrefebe, leiend(..)k erēfbek,;
 Mert. iobb.
 39 keuefbe ʒvkvlni, hōnem tēbbet lēni, Non fit Notabī Ne leḡen
 tettetes <ieles>
 40 eltoʒették: se kiuāñatok ruhauual kellenj hanem erkēchel,;
 Ne leḡen ti
 41 nektek ol' vekoñ fedeleték hoḡ alol aʒ czepeʒnek haloʒafa<tta>
 meg tēffek;
 42 «iobb keueffe alatta lēni hon nem felette.»²

quod aliis fortioribus, et ideo felicioribus non datur; cogitare	20
debent	21
quibus non datur, quantum	22
de sua saeculari vita illae ad istam descenderint,	23
quamvis usque ad aliarum quae sunt corpore fortiores, frugali-	24
tatem pervenire nequiverint. ¹	25
Nec illae debent conturbari, ² quod eas vident ³	26
amplius, non quia honorantur, sed quia	27
toperantur, accilire; ⁴ ne contingat detestanda perversitas,	28
ut in monasterio, ubi quantum possunt, fiunt	29
divites laboriosae, fiant pauperes delicatae. Sane	30
quemadmodum aegrotantes necesse habent minus accipere ne	31
graventur; ita post aegritudinem sic tractandae sunt ut	32
citius recreentur, etiamsi de humillima saeculi paupertate	33
venerunt, ⁵ tanquam hoc illis contulerit recentior aegritudo,	34
quod divitibus anterior consuetudo.	35
Sed cum vires pristinas reparaverint, redeant ad feliciorum	36
consuetudinem suam, quae famulas Dei tanto amplius decet,	37
quanto minus	38
indigent: nec ibi ⁶ eas teneat voluntas ⁷ jam	39
vegetas, quo ⁸ necessitas levarat infirmas. Illae se existiment ⁹	40
ditiores,	41
quae fuerint in sustinenda parcite fortiores. Melius est enim	
minus egere, quam plus habere. 10. Non sit notabilis	
habitus vester; nec affectetis vestibus placere, sed moribus.	
Nec sint vobis	
tam tenera capitum tegmina ut retiola appareant.	

¹ PG.: non potuerint.

² PG.: Nec debent velle omnes.

³ PG.: quod paucos vident.

⁴ PG.: tolerantur, accipere.

⁵ PG.: venerint.

⁶ HOLSTEIN: cibi.

⁷ PG.: voluptas.

⁸ HOLSTEIN: quas.

⁹ PG.: Illos se aestiment.

¹ A szó felett álló betoldó jel értelme itt megfejtetlen.

² Ez a sor a lap bal szélén függőlegesen van írva. KATONA azt mondja, hogy ez a bejegyzés más kéztől való. Ez azonban nagyon kevésbé valószínű. Az eltérés mindössze annyi, hogy ennek a sornak a betűi kissé jobbra dőlnek és hegyes tollal íródtak. Minthogy a betűk formája teljesen azonos a szövegben levő betűkével, és a dőlés is magyarázható azzal, hogy ezt a sort Váci Pál egyenesen tartván maga előtt a lapot, elfordított kézfejjel írta, én ezt is Váci Páltól írottak tartom. Nézetem szerint ez nem lehet egyéb, mint az 1b38—39: „*Mert. jobb. kefebe zokolni, hönem többet leni* = melius est enim minus egere, quam plus habere” mondat változata.

- 1 Q fi aliqua, Hoğ ha valamel foror, neki adott marhat el eñez-
 2 tend: vrožafnak iteleteuel karhožtaffek: Indumēta ves Өlte-
 3 žettek
 4 apaczafieidelm akarat'a žerent meg moftaffanak, akar ti teletek
 5 akar
 6 ruha mofoktol: hog tižta ruhanak [nag] felotte valo kiuāfaga
 7 /«belel» meg ne
 8 žennefehe až lelket; lauač ecφ corpū Tefteknek mofafa, es
 9 [ferdenek]
 10 feredefnek ġakor volta ne legen: de až ide kežben, kibe žokas
 11 ferde
 12 adaffek,; kit [g]kedigen corfagnak žv«k»sege ketheleneit [me
 13 hožža ne]
 14 rea hoğ meg fereggiek: hožža <mežže> ne halažžak |; Fiat
 15 sine mūre
 16 legen morgaf na kvl, [vr] oruos tanalchaul, až mi egeffegert
 17 ualo, vğ
 18 hoğ meg ha nē akarna /«es» až foror. feiedelm ažžon pancholat-
 19 tiaual meg
 20 tege: am mit tēni kell egeffegert|; ha kedig až foror akarna
 21 de talam
 22 nem alkožik: Ө kiuanattianak ne engeggenek,; Mert nemicort
 23 megha
 24 artana es: hiži hoğ hažnalion ammi edefkettet,; Deniğ fi latens
 25 eft. ha
 26 kedig až ferelm telben titkon vağon, iften žolgalo leañanak
 27 ha mōdāğa
 28 [hoğ] mie feri feržik ketfegnekvl higgenek, de maga, [ha] am
 29 mi edefkettet
 30 ha hažnal až ferelne[t]k [meg vigažtani] <vigažtafara>, auag
 31 nem + «ha nē bižoñof ok bēne» oruoftol kerdežžek
 32 Neq eāt ad bal Se ferdebe ne mēnenek fem egeb hēre, haromnak
 33 keuelben
 34 Nec illa, Ažes kinek naualaia volna vala houa mēni, ne ažokual
 35 mēnen kikuel
 36 e akarna de kikuel feidelm ažžon [p] mōdañga tātožžek mēnj
 37 Egrotātiū cura [koroknak gondia] korokual /«ualo» banas,
 38 akar corfagnac vtāna eltetē=
 39 deknek<l>, akar meg hidegleles nekvl | vala mi eretelenfegbe
 40 naualgoknak<l>
 41 vala kinek hağaffek hoğ e kerie až pincžebol, kinek mire
 42 žvkfeget latanda
 43 Siue auť q cellario Akar kedig kik pincžen, akar ruhacon akar
 44 keñueken, tižtel

Quod si aliqua rem sibi collatam celaverit, 1
 furti iudicio condemnetur. 13. Indumenta vestra 2
 secundum arbitrium praepositae laventur, sive a vobis, 3
 a fullonibus,¹ ne interiores animae sordes contrahat mundae 4
 vestis nimius appetitus. 5
 Lavacrum etiam corporum 6
 ususque balnearum non sit assiduus, sed eo quod² solet inter- 7
 vallo temporis 8
 tribuatur, hoc est, semel in mense. Cujus autem infirmitatis 9
 necessitas cogit 10
 lavandum³ corpus, non longius differatur:⁴ 11
 fiat sine murmure de consilio medici, 12
 ita ut etiam si nolit, jubente praeposita 13
 faciat quod faciendum est pro salute. Si autem velit, et forte 14
 non expedit, suae cupiditati non obediatur: aliquando enim 15
 etiamsi 16
 noceat, prodesse creditur quod delectat. 17
 Denique si latens est dolor in corpore famulae Dei, dicenti 18
 quid sibi doleat, sine dubitatione credatur: 19
 sed tamen utrum sanando illi dolori, quod delectat, expediat, 20
 si non est certum, medicus consulatur. 21
 Nec eant ad balneas⁵, sive quocumque ire necesse fuerit, minus 22
 quam tres.⁶ 23
 Nec illa quae habet aliquo eundi necessitatem, cum quibus ipsa 24
 voluerit, sed cum quibus praeposita jusserit, ire debebit.⁷ 25
 Aegrotantium cura sive post aegritudinem reficiendarum, 26
 sive⁸ aliqua imbecillitate etiam sine febribus laborantium, 27
 alicui debet injungi, ut ipsa de cellario petat quod cuique opus 28
 esse perspexerit; 29
 sive autem quae cellario, sive quae vestibis, sive quae codicibus 30

¹ HOLSTEIN: sive a fullonibus.

² HOLSTEIN: quo.

³ HOLSTEIN: lavendum.

⁴ PG.: minime denegetur.

⁵ PG.: ad balnea.

⁶ PG.: quam duo vel tres.

⁷ PG.: debebit; HOLSTEIN debet.

⁸ PG.: sine.

- 24 «felvettet nek» ʒerʒetteknek ʒugodafnekik ʒolgalianak at'ok-
 fiainak aʒ fororoknak
 25 Codices certa hora keñuek«et» mēden napon egǵ biʒon oraba
 kerienek, vde kiuel
 26 kik kerendik nekik ne adaffek <veheffek>, vestimtā vō ʒuhakat
 kegig[d] es farukat miden
 27 [ken] ʒvkefeknek kelletendnek, Ne halaʒʒak adni, kiknek
 eʒek eřiʒeti alatt
 28 vānak, lites aut ptek auag lem egǵ ne leǵen /«keʒtetok»
 auag mīt hamarabb meg
 29 vegeʒʒetek, hoǵ aʒ harag ǵulefegre ne neion, es gerendat
 teǵen ʒalkabol
 30 es lelket [ǵolga] ǵelkoffa teǵen, Neq n ad fo, Mert nē chak
 ferfiakat illet
 31 aʒ iras, /«ki» vǵmōd, ki ǵvlēli att'afiat ǵolkos, de ferfiuban
 kit iften eleʒor terē-
 32 tet, aʒʒōallat es pancholatot vett Quecūq ʒuicio valamel foror
 eʒʒe
 33 ʒitkoʒodaffal, vaǵ atokkal, auag meg bñnek [ʒemb<r>e v]
 ʒemre vetefeuel
 34 maft meg fertend, emlekeʒiek elegtetellel mīt hamarab meg
 vigaʒtani am
 35 mit tett, es aʒ ki meg feru<v>lt poroitak nekv l meg bochatnj,
Si aut īvicʒ
 36 ha kedigen eǵmaft meg fertendik, eǵmafnak vetket tartoʒʒa-
 nak meg engedj
 37 ti imadʒagtokert, kiket biʒōnal mīt [ǵakortab teʒtek] incab
 ǵakorlotok attol
 38 incab ʒente tarchatok, Melior eft aut Iobb kedig aʒ foror ki
 iollehet
 39 ǵakorta haragra kefertetik de maga liet meg kernj hoǵ meg
 bochaffa neki
 40 aʒ kinek ełmerj hoǵ vetett, hoǵ nem mīt aʒ, ki kefeben hara-
 goʒik, es
 41 bochanat keretre neheʒeben haiol,; ki nem akar meg bochatnj
 fororanak
 42 ne remenle, hoǵ imadʒaganak haʒnat vege Que aut nuǵ Aʒ
 mel foror
 43 kedig fonha nē akar kerni bochanatot auag nem lelkeient ker
 hoctalan
 44 .....

praeponuntur, sine murmure serviant sororibus suis. 24
 Codices certa hora singulis diebus petantur; extra horam 25
 quae petiverint non accipiant. Vestimenta vero et calceamenta
 quando 26
 fuerint indigenti¹ necessaria, dare non differant sub quarum
 custodia sunt quae poscuntur. 27
 14. Lites autem nullas habeatis, aut quam celerrime 28
 finiatis, ne ira crescat in odium, et trabem faciat de festuca, 29
 et animam faciat homicidam. Neque enim ad solos viros per-
 tinet 30
 quod scriptum est, „Qui odit fratrem suum, homicida est”
 (Joan. III, 15.): sed sexu masculino, quem primum Deus 31
 fecit, etiam femineus praeceptum, sexus accepit. Quaecumque 32
 convicio, vel maledicto, vel etiam criminis objectu, 33
 alteram laeserit, meminerit satisfactione quantocius curare quod 34
 fecit, et illa quae laesa est, sine disceptatione dimittere. 35
 Si autem invicem se laeserunt² invicem sibi debita relaxare
 debebunt, 36
 propter orationes vestras; quas utique quanto crebriores habe-
 tis, 37
 tanto sanctiores habere debetis. Melior est autem quae quamvis 38
 ira saepe tentatur, tamen impetrare festinat ut sibi dimittat 39
 cui se fecisse agnoscit injuriam, quam quae tardius irascitur, et 40
 ad veniam petendam difficiliter inclinatur. Quae non vult dimit-
 tere sorori, 41
 non speret accipere orationis effectum: quae autem 42
 nunquam vult petere veniam, aut non ex animo petit, sine
 causa 43
 est in monasterio, etiamsi non inde projiciatur. 44

¹ PG.: indigentibus.

² PG.: laeserint.

- 1 Ažert ogiatok magatokal kemen bežedektel, kiket ha žatokbol
 ki
 2 žalažtondotok, ne [ž] reŧtelietek azon žabol, oruoffagot mōdani
 3 kibel ŧebek lottenek Nū auť necēs diŧciplī Micort kedigen meg
 4 tanoitaľnak žvkľege erkeľcheknek fegieľebe, titeket kethele-
 neit
 5 kemen žokat mōdani, ha eľmeritek hoğ ažokba [meket] mēte-
 ket
 6 elmultatok, Nem vattok ketelenek, hoğ alattatok valoktol bocha-
 7 natot kerietok, [hoğ arra, hoğ] /«ne» až alatt[ak] valo«e»-
 nal miden <micort> nağ <felette> ala-
 8 žatoffak tartatik, ažžal birodalmnak [meg] hatalma meg
 [žegetik] <[ne]>
 9 žegeffek Sed m demaga bochanatot kell kerni iťtētel ki eľmeri
 ažokat
 10 es kiket iğažnak felette meg feğtek mene io akaratural žeretitek
 11 Nō auť cānalis, kedig nem teťti de lelki žeretetnek kell kežet-
 tetek lēnj
 12 Mert am mit žemēmtelen težnek, ažonallatok ažžonallatokon
 rutol pach=
 13 koluā es iacžoduā [de], nem chak ežveğeknek es criťofnak
 illetlen žolgalo-
 14 leaňinak, kik žent žandegban vānak, de ŧet meg hažas ažžon-
 allatoknak
 15 es hažafolando žvžeknek [es] ľem kell tēni, ppofite tamq
 feiedelm ažžōnak
 16 mīt aňatoknak engegetek tiťteľfeget tātuan hoğ e bēne iťtēnek
 ne
 17 veľfetek, [ž] fokkal incab eğhaž biro papnak ki mēdēteknek
 gongāt
 18 vifeli Vt ergo cūcta Ažert hoğ ežeket meg tarchatok, es ha
 mit bēne
 19 meg nē tartandotok, hoğ heiaban el ne muliatok, de hoğ meg
 iogolion
 20 es meg fegieľfek, feiedelm ažžont /«[igen]» illetj /«ľelieb»
 igen vğ hoğ až eghaž biro papnak
 21 mond'a ki veľetek gondol, am mi e modiat es ereiet feľel mulia
 22 Ipā vō q vō peľt, Až ažžon kedig ki nectek feiedelmetek ne
 alaha
 23 magat hatalmal vralkoduan, de žeretettel žolgaluan bodog-
 nak| Tiťteľ-
 24 feğuel emberek elētt feiedelmetek ľēgen nectek, feľelmeľ iťtēnek
 25 eľette, labatok alatt ľēgen /«le» teriežkedue[n], Circa oňs
 [Mendēnek on

Proinde vobis a verbis durioribus parcite; quae si emissa fuerint
 ex ore vestro, 1
 non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, 2
 ex quo¹ facta sunt vulnera. Quando autem 3
 necessitas disciplinae minoribus² coercendis dicere vos verba
 dura compellit, 4
 si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, 5
 non a vobis exigitur ut ab eis³ veniam 6
 postuletis, ne apud eas quas oportet esse subjectas, dum nimia 7
 servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas: 8
 sed tamen petenda est venia ab omnium Domino, qui novit
 etiam eas 9
 quas plus justo forte corripitis, quanta benevolentia diligatis. 10
 Non autem carnalis, sed spiritualis inter vos debet esse dilectio: 11
 nam quae faciunt pudoris immemores, etiam feminis feminae,
 jocando turpiter 12
 et ludendo, non solum a viduis et intactis ancillis Christi 13
 in sancto proposito constitutis, sed omnino nec a mulieribus 14
 nuptis,
 nec a virginibus sunt facienda nupturis. 15. Praepositae tan- 15
 quam
 matri obediatur, honore servato, ne in illa 16
 offendatur Deus: multo magis presbytero qui omnium vestrum
 curam 17
 gerit. Ut ergo cuncta ista servantur, et si quid 18
 servatum non fuerit, non negligenter praetereatur, sed⁴ emen- 19
 dandum
 corrigendumque curetur, ad praepositam praecipue pertinet,⁵ 20
 ita ut ad presbyterum
 qui vobis intendit,⁶ referat quod modum vel vires ejus excedit. 21
 Ipsa vero⁷ non se existimet 22
 potestate dominante, sed charitate serviente felicem. 23
 Honore coram hominibus praelata sit vobis; timore coram Deo 24
 ubstrata sit pedibus vestris. 25

¹ PG.: vnde.

² HOLSTEIN: moribus.

³ PG.: a vobis subditis.

⁴ PG.: sed vt.

⁵ PG.: pertinebit.

⁶ PG.: cuius est apud vos maior authoritas.

⁷ PG.: Ipse vero qui vobis praeest.

- 26 magat | io tetemēnek adġa peldaiol], Mendenhez on magat [io]
peldaiol
- 27 adġa io tetemēbe, Meg fegġen ĩugulmatlańokat, meg batorohan
- 28 [fele] felekeńeket, hoġġaia veġen corokat, tvre leġen mēdenhez
- 29 diſciplinā libens, diſciplinat feġelmet eřemelt <ġabadon>
veġen on maga, mal-
- 30 nak, felelmefen adġa, de «es» jol lehet mōnaik ŷvkes leġen, de
maga ĩnkab
- 31 kiuāńa /«aġt» hoġ ŷereffetek hoġ nem felietek, gondoluan
mēdēcor hoġ ocot
- 32 adando leġen ti ertetek iſtēnek, Aġert ĩnkab engeduen nem
chak ti
- 33 raitatok, de ſet e raita es keńereltetek ki keġettetek mig magalb
- 34 hel'en [ul] vl, addeg naġobb veġedelmben forgodik, Donet dūs
Adġa
- 35 vr iſten hoġ meg tarchatok mend eġeket ŷerelmel, mīt lelki ŷep=
36 ſegnek ŷeretei, es xcnak io illatt'aua! <ġagaua!>, io ĩaiaſſagbol
illatoġok, nem
- 37 uġ mīt [ŷolgalok] vnēk [tēruēń] kemeń tēruēń alatt de mīt,
[ŷe]
- 38 ġabad fiak leańok malaġt alatt eluen Vt auť vos hoġ kedig eġ-
- 39 keńuexkeben mikeppen egġ tukerbe magatokat meg lathalla-
tok
- 40 hoġ feledekenſeg mia, valamit el ne muliatok, eġeġer hetbe
nectet
- 41 meg oluafſaffek Et vbi Es hol magatokat lelenditek /am mi
iruā
- 42 vaġon/¹ hoġ meg tettetek, adġatok halat vr iſtēnek, ki mēden
ionak
- 43 adoia oġtoia, holott kedig valakitek latandia hoġ nala valami
eġekbe
- 44 «vetek» nem leiend, bākogġek aġ el mul«t»ŷol,² ogġa magat
ioűēdetel, iſtent
- 45 .....<be>.....

¹ Az itteni jel, amely egyébként betoldást jelöl, csakis a helyes mondat-rendre utalhat: „*Es hol magatokat lelenditek hoġ meg tettetek am mi iruā vaġon*”; a latin megfelelő határozottan emellett tanúskodik.

² KATONA a ŷ helyett r-t jelöl, és megjegyzi, hogy az r alatt eredetileg ŷ volt. Javítás nyomait azonban itt felfedezni nem lehet. Valószínű, hogy itt a ŷ értéke r, és ezt a jelet az író csakugyan r-nek szánta, de a lefelé tartó szárat nem fölfelé, hanem lefelé kanyarította. Ugyanez magyarázza a 2a26: *ŷuhakat* olv. *Ruhakat* ŷ-jét.

Circa omnes se ipsam bonorum operum praebeat exemplum (Tit. II, 7).	26
Corripiat inquietas, consoletur	27
pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes (I. Thess. V, 14),	28
disciplinam libens habeat,	29
metuens imponat. Et quamvis utrumque sit necessarium, tamen plus	30
a vobis amari appetat quam timeri; semper cogitans	31
Deo se pro vobis reddituram esse rationem. Unde magis obe- diendo non solum vestri,	32
verum etiam ipsius miseremini; quia ¹ inter vos	33
quanto in loco superiore tanto in periculo majore versatur. 16.	34
Donet	34
Dominus ut observetis haec omnia cum dilectione tanquam spiritualis	35
pulchritudinis amatrices, et bono Christi odore de bona ² con- versatione fragrantēs, non	36
sicut ancillae sub lege, sed sicut	37
liberae sub gratia constitutae. Ut autem	38
in hoc libello tanquam in speculo vos possitis inspicere,	39
ne per oblivionem aliquid negligatis, semel in septimana vobis	40
legatur: et ubi vos inveneritis ea quae scripta sunt	41
facientes, agite gratias Domino bonorum omnium	42
largitori; ubi autem sibi quaecumque vestrum videt ³	43
deesse aliquid, doleat de praeterito, caveat de futuro,	44
orans ut ⁴ et debitum dimittatur, et in tentationem non induca- tur.	45

¹ HOLSTEIN: quae.

² PG.: de bona vestra.

³ PG.: viderit.

⁴ PG.: vt sibi.

- 1 Ad Cano cas horas Midon aʒ forok Orara, es aʒ graciafra
 2 eǵhaʒba be mēnek, es ki ienek, aʒ eǵhaʒ aitaia elott feke
 3 gēk, Senki magat hozzaia tarsohtani ne mēie vaǵ valamit
 4 panxolni,; Eʒ il' valamig leʒen eʒ penitēciaba vrat ne veǵen
 5 Bekelefre se ieien, Se iriak vaǵ ieǵeʒzek otet vala mi ʒol-
 6 galatra¹ ʒent eǵhaʒba|: se hagǵanak neki vala mi obedienciat
 7 ʒoriffa vero, De hog remētelenfegbe ne effek, ʒoriffa ilien bvn
 8 ben valohoʒ veneket /«kulgen» kik inxek otet hoǵ bvnnet meg
 9 ʒāña
 10 iʒgallak otet tvredelmeflegre, kēnohek foueāt otet raita kēne
 11 roleffel, onʒoliak eleg tetelre, fegeliēk [eff] efedeʒeffel, kiknek
 12 Segedel leǵen aʒ egeʒ ʒuēt, ha e bēne ielenēdik melto ala-
 13 ʒatoffag, Smeg ne tagadǵa aʒ ki fe vele irgalmaffag tetet
 14 «es» de ha tetit neki meg vionnan vereffek aʒ felel mōdott
 15 keppen
 16 Eod mō penitē debent Eʒen keppen tarxon penitēciat ha ki
 17 kit ištē
 18 ne agǵon vaǵ kitel iſten vegǵen teſti bvnben efendik, kit nehe-
 19 ʒeb
 20 ǵetrelmre itelēnk, es mēdēne² egebnel inkab [vtalo] vndoklonk
 21 Eʒ iliennek el vehetik velōmat mig eʒ penitēciaba leiend, ha
 22 kedig eʒ ilien bvn titok leiend, titok tudakoʒaffal ide ʒerent es
 23 ʒemel' ʒerent, melto penitēciat tarxon, ha kedig valakik egǵ
 24 gonoʒ ʒandekual, vaǵ egbe hiteʒettel, vag gonoʒ eggeffeguel,
 25 ʒo-
 26 riffa ellen vag feidelmi ellen /«niluan» fel tamadandnak, felel
 27 mōdot
 28 kent tarxanak pnitenciat, Es toabba mig elnek, e ʒereknek v-
 29 tulfo heliet tarxak, Es Capitulōba ʒauok ne leǵen hanem xak
 30 enen magok vadolafaba, Se e nekit valami obediēciat ne hag-
 31 ǵanak
 32 de maga ha nekik/«nek» nem gonoʒ ʒandekual de biʒōnal ʒo-
 33 riffa ellen
 34 vala mi panaʒǵa leiend kit nē illik ſem kell el ʒenuedni tvrni,
 35 eleʒor otet enon keʒtek mēden³ alaʒatoffagual es iſteni ʒerel-
 36 mel
 37 inxek hoǵ magat meg fegǵe,: ki ha ǵakorta valo inteffel magat
 38 meg fedni el mulatād'a, vag vtaland'a, puicialiſnak vaǵ vica-
 39 riofanak meg ielenxek De ǵuiffiā culpa, Igen neheʒ büröl
 40 XXI cap

¹ A nagyításnál jól kivehető a választójel.

² Az *m* fölött a nagyításnál határozottan látszik a pont.

³ Ugyanúgy, mint az előbbinél.

Ad canonicas horas, et ad gratias post comestionem ante ostium
 ecclesiae 1
 transeuntibus sororibus prostrata iaceat dum intrant et exeunt. 2
 Nulla vero audeat se coniungere ei, vel aliquid 3
 mandare. Talis quamdiu erit in hac paenitentia non communi- 4
 cet, 5
 nec veniat ad osculum pacis, ne notetur ad aliquod 6
 officium in ecclesia, nec ulla ei committatur obedientia. 7
 Priorissa vero ne in desperationem labi possit, 8
 mittat ad eam quae est in tali paenitentia sorores, quae mone- 9
 ant ad paenitentiam, 10
 provocent ad patientiam, foveant per compassionem, 11
 hortentur ad satisfactionem, adiuvent per suam intercessio- 12
 nem. Quibus 13
 et suffragetur totus conventus si apparuerit in ea debita 14
 humilitas, nec renuat quae praeest cum ea facere misericor- 15
 diam, 16
 et si videbitur ei denuo vapulet modo supradicto. 17
 Eodem modo debet paenitere si qua, quod 18
 ab sit, in peccatum carnis lapsa fuerit, quod gravius 19
 caeteris puniri censemus et plusquam omnia alia abhominamur. 20
 Poterit autem ei quae talis fuerit velum nigrum auferri quam- 21
 diu fuerit in hac paenitentia. Si 22
 vero huiusmodi peccatum occultum fuerit, disquisitione secreta 23
 secundum tempus et 24
 personam, condignam agat paenitentiam. Si vero aliquae 25
 per conspiracyem, vel coniurationem, vel malitiosam concor- 26
 diam 27
 adversus priorissam vel superiores suos manifeste se erexerint 28
 supradicto 29
 modo paeniteant, et de caetero in tota vita sua 30
 extremum locum sui ordinis teneant, et vocem in capitulo nisi
 in sui accusatione non habeant neque eis aliqua obedientia
 iniungatur.
 Si qua tamen non malitiose, sed in veritate adversus priorissam
 aliquid habuerit quod tolerari non debeat nec deceat,
 prius inter se cum omni humilitate et charitate
 de sua correctione admoneat. Quod si frequenter admonita se
 corrigere neglexerit, aut contempserit, priori provinciali vel
 eius vicario
 significetur. De gravissima culpa. Cap. XXI.

- 31 rauiffiã culpa Igen nehez bvñ, annak fegelmetlenfege
 «feghetetlẽle»
 32 ki [nem fel] fem bvñt nẽ fel tẽni, fem penaiat nẽ akaria
 [ve-]
 33 fel venj, Azert ha ki ilien leletendik, Až forõk ruhaiat le vesse
 34 es ẽ tarfalagoktol meg valiek, es kvlen valo hẽre be rekežteffek
 35 es elien až etekkel kik až nehežeb bvñert felel mõduã vãnak Ad
 36 corecton aut tlũ, Ilieneknek /«kedig» meg fegefere legenek
 [memi] <nemi> alcolmas
 37 kež heliek| kikben nem xak až mõdott fegelmetlenok <feghetet-
 lẽnẽk> de fet až meg
 38 degletẽk, Es kikhež bižõnal ġanofag vagion, hoğ el futnak, auag
 39 artandõk žemel be vağ marhaba, Be rekežteffenek, Bižon /«hoğ»
 ettel
 40 kiffeb bvñekert, hağhattak nemicor nekiknek hoğ ažon /«mõ-
 dot» hel'en lacožža-
 41 nak¹ ideiglen [meg] el valuã[luan] až tẽbbitel, mit tetit
 io«b»nak lẽni
 42 De Apoftatę et fugitiuis, Žeržete hağottakrol es budofokrol
XXII cap

¹ A nagyítás előhozza a választójelet.

Gravissima culpa est incorrigibilitas illius,	31
quae nec culpas timet admittere et poenam recusat	32
ferre. Si qua igitur talis inventa fuerit, exuta habitu sororum,	33
et earum societate privata, recludatur in locum sequaestrum	34
et utatur ¹ cibis qui pro graviore culpa superius sunt expressi.	35
Ad correctionem autem talium habeantur aliqua	36
loca apta in quibus non solum praedictae incorrigibiles, sed	
etiam	37
contagiosae et suspectae probabiliter,	38
de documento inferendo in personis vel rebus, vel de fuga	
poterunt recludi.	39
Pro culpis vero aliquibus minoribus istis, poterit interdum	
iniungi aliquibus, ut in eisdem locis morentur	40
ad tempus sequestratae secundum quod videbitur expe ²	41
De apostatis. Cap. XXII.	42

¹ HOLSTEIN: recludatur in loco separato, ac segregato ab aliis: et utatur.

² Nyomdahiba, nem olvasható ki; HOLSEIN: expedire.

- 1   (.)j aliqua apoſta ha vala mel' foror zerzetet el hağan-
2   ga aẏonnal atkoẏott leġen, ki ſentēciat ki mōdonk. eẏ
3   zerẏeſſe zerẏeſbe, ki atokbol meġ ne oldoẏhaſſek hanē xak
4   ẏēẏet meſtēetel vaġ [o] en puīcialiſatol, ha ki ẏēẏete meġ
5   haġaſaba vaġ elfutamaſban meġ fogatik, es akaratt'a nekv meġ
6   hoẏatik, aẏ penat tvrie kit aẏ feġelmetlenekre <feġetlenokrol>
7   [ha] el vegeẏtenk
8   ha ki kedig el futo akarattaual meġ terend, irgalmaffagot
9   keruen
10   ſēmikeppen be ne vetelſek mīd erēkke, Ielēnen ha teſti b̄nek
11   tetelerel, biẏonñal ġano[g]fagos leiend, hanem Meſtert vaġ puī-
12   cialiſt eẏen meġkerduen, es aẏ <eẏ> eſetet meġ ielentuen,
13   vala mi
14   okert nemicor eġebet itelendnek Cū auť fueř Micort kedig be
15   veiende leẏen, euiġ meẏeitelen veẏzekuel ieien aẏ capitulōba
16   es feldre le eſuen veniat teġen kerien, Es mend aẏ felel mōdott
17   penaual kit mōdottonk, aẏ neheẏebb b̄rol, es aẏ teſti b̄rēl es
18   aẏ gonoẏ ẏandekoẏaſrol, ġotrelſek, de maga aẏ ott meġ enteẏett
19   irgalmaffagban /«veġen» tēbbet uaġ keueſebet hamāban vaġ
20   keſēben,
21   aẏ elebbi veteknek keueteſeẏerent, es aẏ bvnrol valo banatnak
22   iege ẏerent, De Creacioñ ȑoriffe, ȑoriffa tetelrel XXIII Capī
23   Agift vī ȑor p. Meſter¹ vaġ puīcialiſ [hoẏa laſſon] aġġon
24   ȑoriffat holott eddēġ ilien ẏokas volt, hanem tahat tudako-
25   ẏas ẏerent, vaġ keẏ iġeret ẏerēt, vaġ keẏ ihlet vaġ akarāt
26   ẏerēt
27   valaẏtaſſek ȑoriffa, teruē/«kēnv»nek «Teruē kēnvnek» mēden
28   elmeſeġet vaġ vilōgaſat
29   el haġuan, Es meſter vaġ puīcialiſ vaġ vicari, erre ielēnen ẏer-
30   ẏett ha neki tetit etet meġ ȑfirmal'a, Conuēt kedig ki keri
31   aẏ valaẏtott ȑoriffanak ȑfirmacōat, aẏ valaẏtoknak neuēt es
32   ẏamat² meġ iria, ha kedig eġ honapig nē valaẏtandnak, hat
33   meſter vaġ puīcialiſ ẏereẏzen ȑuētnek ȑoriffat, Aẏ forōk kedig
34   pfeſſioiok vtan ſnem elette ereẏteſſenek ȑoriffa valaẏtaſara
35   De inſtitucōn ſupȑoriffe, Supȑoriffa tetelerel XXIII capm
36   Rioriffa Eẏes forōknak es puīcialiſnak vaġ θ vicarioſanak
37   tanalxaua, ẏereẏen ſupȑoriffat, [k(.)] kinek tiẏte leẏen hoġ
38   ẏereteteſt laſſon es gondolion aẏ ȑuētēl, Es [eb] eġebekbe
39   menere
40   ȑoriffa meġ ieġẏendi neki vaġ ereẏtendi haġanga, Menden napi c a

¹ Az e fölötti pont papírhiba.

² A ȓ fölötti pont átütés az előző oldalról.

Si qua in apostasia, vel fuga deprehensa, reducta fuerit invita, 1
 poenam quae supra determinata est de incorrigibili sustinebit. 2
 Si qua vero fugitiva voluntarie redierit petens misericordiam 3
 nullatenus recipiatur in perpetuum maxime si de lapsu carnis 4
 commissio suspecta fuerit, nisi magistro vel priore 5
 provinciali super hoc consultis et expresso casu aliud 6
 ex causa iudicetur interdum. Cum autem, 7
 fuerit recipienda, denudata usque ad cingulum cum virgis in 8
 capitulum veniat, 9
 et prostrata veniam petat, et poenis omnibus supradictis 10
 de graviore culpa, vel lapsu carnis, 11
 vel conspiratione subiiciatur, 12
 receptura tamen de misericordiis ibi taxatis plus, vel minus, 13
 citius, vel tardius 14
 secundum exigentiam excessus praecedentis, et signorum 15
 paenitentiae subsequentis. 16
 De creatione priorissae. Cap. XXIII. 17
 Magister vel prior provincialis provideat 18
 de priorissa. Ubi talis consuetudo fuerit usque nunc, 19
 ut priorissa a conventu secundum formam canonicam, vel per 20
 scrutinium, vel compromissionem, vel communem inspi- 21
 rationem 22
 eligatur: omnibus iuris subtilitatibus, vel cavillationibus 23
 relegatis, et a magistro, vel priore provinciali, vel vicario ad 24
 hoc specialiter assignato 25
 (si ei visum fuerit) confirmetur. Conventus autem qui petit 26
 electae confirmationem in priorissam, 27
 numerum scribat eligentium et nomina. Si vero infra mensem 28
 non eligerint, 29
 magister vel prior provincialis conventui provideat de prio- 30
 rissa. Sorores autem post 31
 professionem suam, et non ante ad electionem priorissae admit- 32
 tantur. 33
 De institutione suppriorissae. Cap. XXV.
 Priorissa de consilio discretarum sororum, et prioris provincia-
 lis, vel vicarii ejus
 instituat suppriorissam. Cuius officium erit
 habere diligentiam, et curam circa conventum, et in aliis quan-
 tum
 priorissa assignaverit ei, vel permiserit. In quotidianis vero

- 34 pitulōba¹ meg ne kealtaffek hanē nemicor nağob vetkert, mīt pō-
 35 riffanak tetit | pōriffa kedig meg halua vağ leteue,² Ažon suppō-
 36 riffa, Ө kepet tarxa Ө vižette telieffeguel, mig nem pōriffa
 valažt-
 37 uan ležen es ƣfimalua es hon «až» hažba ležen, Auağ <hanē>
 ha mefter
 38 vağ puicial vağ vicař, kvlōmben žeržendi, [De Curatřib fo-
 rōkual
 39 gondolokrol, vağ lanokrol XXV capm] De circatricib, XXV
 capl
 40 Rioriffa tanalxal iegežžen, ket ežes forort kik žeržet žeretek
 41 kik leženek iğekežek es žorgalmatořok, řoroknak [teteme-
 42 nehež tel] tetelehež es maga viřeleřehež, Es až ƣpleta vtan f
 nappal es

¹ A nagyítás határozottan kimutatja a választójelet.
 ... szót a nagyítás igazolja.

capitulis non proclametur nisi aliquando pro magno excessu secundum quod	34
priorissae visum fuerit. Eadem autem suppriorissa, mortua priorissa vel amota,	35
vices eius plenarie obtineat quousque priorissa sit electa	36
et confirmata, et in domo praesens extiterit, nisi magister	37
vel prior provincialis vel vicarius aliter ordinaverit.	38
De circatricibus. Cap. XXVI.	39
Priorissa duas sorores discretas assignet, et ordinet ordinis zelatrices,	40
quae sint solitae, et intentae	41
circa gestus et facta sororum. Et post completorium, et de die etiam	42

- 1 v(alami) .....
 2 kiknek vala mi okert tertenik be mēni, aʒ kellendekrēl riuiden
 3 es keues beʒeddel Itʒ fi opteat Esmeg ha kelletik forōknak fog
 4 lalafa belēl vala mi ʒvkfegeš mivnek lēni, be mehetnek /aʒ/
 «po» mi
 5 uefek, puīcialifnak vaʒ vicariufnak aldomafaua! Es hat ʒoriffa
 6 es supʒoriffa, es pcurator foror, vaʒ egeb harʒ aʒ idefbek
 keʒʒel
 7 erre ʒerʒettek, ʒolhatnak aʒ miefeknek, de vʒ, hoʒ [k] aʒ eggik
 8 ketteitel meg hallaffek, Egebek¹ kedig sēmi moddal ne ʒolianak
 9 nekik, hoʒʒaiok le mēnenek, Esmeg ha valakinek vʒ tertenik
 10 meg korolni hoʒ vr vetelnek ʒokott hel'ere nē [mehet] iešet,
 ha vrat
 11 kelletik neki adni, aʒ pap Camfaba ūtolaua! eʒʒe /«elteʒuē»
 criftʒ teltet
 12 tiʒteffēguel [viuen] be viʒe, elette mēnen ket foror ʒeuetnekkel
 13 harmad foror ʒentelt viʒʒel, neʒed harangal, Es keferiek etet
 14 aʒ megelték eʒʒel nekik aʒ infirmāiaba, ū ott aʒ beteg(ekne)k
 15 vrat agʒon mīt aʒ ordinariūba vaʒon meg iruan | ha k(...)g
 16 vala mel foror annera meg betegelt hoʒ etet kelletik (...)g
 17 kenetni, hat aʒ pap felelteʒuē mīt aʒ ʒmīora [vaʒon] m(.....)k
 18 ʒent kenetnek olaia! viʒe ket ʒolgaloual kinek eggik egg kis
 19 kereʒtet vigen aʒ maʒik ʒeuetneket, es aʒ infirmaiaba mēnen
 20 es aʒ egeʒʒ ʒuēt elette pceffioual mēnen, Bel mēuen kedig
 21 aʒ pap infirmaiaba mōd'a, paʒ huic domuj, aʒaʒ bekeʒeg eʒ
 22 haʒnak, Es aʒ tēbbi leʒen mīt vaʒon aʒ ordinariūba meg ie
 23 geʒuen, de maga vʒ hoʒ aʒ xēpēuel valo meg tērles ʒoriffa
 24 tol leʒen, vaʒ [attol] aʒ forortol kinek e haʒangā, Cauēd (.)ūt
 25 De maga meg oʒak hoʒ kēnen, be menefek meg ne ūokafolianak
 26 ūmar holott vr vetelert hol kenetel(ert nag) ok nekv! de mōnaik
 27 eʒʒe leʒen, Miʒor k(....) ʒmicalni es meg kenetni [eʒʒe
 kelletik] «mēd»
 28 kelletendik valaki(t), hat leʒen mīt meg mōduā vaʒon aʒ be
 29 menefrēl, Mas ʒolgalo es lehet melleie ki aʒ ʒent kenetet viʒe
 30 vaʒ viʒel'e, Es eleʒer leʒen aʒ ʒmīo, ūaʒ vtan aʒ meg kenes
 31 Es eʒ eʒetben [mēd] aʒ ʒuēt mēdencor aʒ infirmaiaba /«meg»
 māgʒon
 32 mignem el veʒeʒik aʒ kenelt De Capitulo tenēdo, Capitulō
 33 tartafrol XXX capīm.
 34 Initʒ Matutīs, veʒne meg leuen tartaffēk Capīm, vaʒ

¹ A g fölötti pont nem tolltól származik, hanem enyvtől.

Loquatur autem cum aliis quos ex aliqua causa contigerit in-
 gredi de expedientibus breviter, et succincte. 1
 Item si oporteat infra terminos sororum 2
 aliqua opera fieri necessaria, poterunt intrare 3
 operarii aliqui de licentia prioris provincialis, vel vicarii, et 4
 tunc priorissa, 5
 et suppriorissa, et procuratrix, vel aliae tres de antiquis et ma- 6
 turis 7
 ad hoc deputatae, operariis loqui poterunt; ita tamen quod una 8
 ab aliis duabus audiatur, aliae vero nullo modo loquantur 9
 eis, nec etiam ad eos accedant. Item si aliquam, ita infirmari 10
 contigerit, 11
 quod ad locum consuetum communioni venire non possit, si 12
 oportuerit eam communicari, sacerdos in suppellicio cum stola 13
 corpus Christi 14
 deferens reverenter, praecedentibus duabus sororibus cum 15
 cereis, 16
 et una cum aqua benedicta, et alia campanulam deferente, 17
 associantibus 18
 nihilo minus aliquibus de maturioribus sororibus ad infirma- 19
 riam vadat, et infirmam 20
 communicet, prout in ordinario continetur. Si autem 21
 aliqua soror infirmatur in tantum quod eam inungi oporteat, 22
 tunc sacerdos indutus, ut supra de communionem dictum est 23
 oleum sanctae unctionis deferat, et una sorore crucem portante 24
 praecedentibus duabus cum cereis ad infirmariam vadat, 25
 et totus conventus eum processionaliter antecedit. Intrans 26
 autem 27
 sacerdos infirmariam dicat: Pax huic domui, 28
 et caetera fiant sicut notatum est in ordinario, 29
 ita tamen quod abstersiones cum stupis, fiant vel a priorissa, 30
 vel ab aliqua sorore cui iniunxerit. 31
 Cavendum est autem ne de facili multiplicentur ingressus 32
 modo causa communionis, modo causa unctionis sine magna 33
 causa, sed simul fiat utrumque. 34
 Cum autem simul communicari, et inungi aliquam 35
 oportuerit. 36
 Soror aliqua crucem portet, et frater, ac socius sacram deferant 37
 unctionem, 38
 et primo fiat communio deinde unctio, 39
 et in isto casu semper remaneat conventus in infirmaria 40
 usque ad completionem officii. De capitulo 41
 quotidiano. Cap. XXXI. 42
 Finitis matutinis teneatur capitulum, 43

- 35   pma utan vaĝ tċia utan f mife vtan, ha mife [tċia vtan]
 36   pma vtan [d] mōdatik, Nemicor kedigel es [haĝha] hadhatt'ak ha
 37   pōriffanak teccik, Conuēt Capitulomba hoĝ be meĝen, aĝ lenne
 38   oluafo mōd'a meĝ aĝ [holdot] holdnak [napal] napat es mit
          aĝ kalē
 39   [darubol] dariūbol kel mōdani, f aĝ hetes mōd'a vtāna aĝ
          pciolat ¶
 40   Annak vtāna forōk le vlūen aĝ oluafo, mōd'a el aĝ lenne vaĝ aĝ
 41   ȝerȝelbel, vaĝ aĝ idei ewangeliūbol, Eleȝer Iube dnēt mōduan
 42   es aldomaft veuen ahetetel, vĝmōd, Reglaribȝ disciplis
          vaĝ Di .....
 43   auȝiliū miden ewangeliūbol oluas Es aldoȝat leuen halattak ...

vel post primam, vel post tertiam, et missam, si missa	35
post primam dicatur, aliquando etiam poterit intermitteri,	36
si priorissae videatur. Ingresso conventu capitulum lectrix	37
pronunciet lunam, et quae de kalendario	38
pronuncianda sunt, et hebdomadaria prosequatur pretiosa, etc.	39
Deinde sororibus residentibus lectrix pronunciet lectionem	40
de institutionibus, vel de evangelio pro tempore, praemisso	41
Iube domine,	41
et hebdomadaria subiungat benedictione, Regularibus disci-	
plinis, vel Divinum	42
auxilium, pro tempore. Et facta absolutione pro defunctis,	43

- 1 (.....)¹ (Capituloot tarta):² Bndicite, (es m)eg felel-
 2 uen, Dūs
 3 med le haiolianak, Deinde recitat Až vtan alamifnat vağ
 4 egeb io tetelt eleue mondvan es imadlagba aianlvan, aianlokat
 5 mond'a³ až poriffa až Reťbuēt, ožtan až ʒuēt mōd'a Ad te leuauj
 [depfundʒ kirieleifon] gļa, depfundʒ, ređe, kirielefon ʒpe ki
 pṛ ṇr
 6 Ež harʒ verfel, Oremʒ p dnō ʒp, Saluos fac fuos tuos ⁊ ancillas
 7 tuas, Requiescat In pace, kiket až hetes mōd'on ež harʒ col-
 lecāual
 8 Oṃpt sempitne dʒ qui faʒ mǎbliǎ, ptende, fideliū deus ōm ʒ
 9 Ež vtan vlienek le až [ap] forōk Tahat až ki fe [mo] meg mōd-
 10 hatt'a⁴ riuiden ha mit až forōknak tižtellegere vağ meg fegefere
 11 latandia hoğ alkožik, Annak vtāna mōd'a až ki fe, Teženek
 12 veniat akkik bvnefnek alait'ak magokat, legottan kik magokat
 13 bvnefnek ešmerendik le teriežkeduen veñat [teženek] kerienek
 14 Až vtan, až Nouiciakat meg halgatuā ha až capitulōba leiendnek
 15 meg halgatandok, es ek ki mēuen, Egebek fel [kelienek]. keluen
 16 alažatollagual bvneket meg vadoliak, es meliknek⁵ bvne ol-
 leiend
 17 hoğ melto meg feğni kežehe magat meg verefre kit tegen capitulō-
 18 tarto vag /až/ kinek e hağand'a Až Capitulōba kedig forōk
 ne žolia-
 19 nak hanē xak ket okert, mīt, Ōnen bvnet vağ egebet mōduan
 20 egg iğeel, es [fe feiedelmnek] feiedelmenek xak kerdesere
 feleluen
 21 Egg kedig aluā es žoluā mas ne žolion, Senki meg kealtaft ne
 tegen
 22 xak ġanofagert ġanofagbol, Ešmeg senki ne vadolion hallamař-
 bol hanē
 23 meg mōd'a až žemelt kitel hallotta, Ažon keppen oğa mēdenik hoğ

¹ A kipontozott helyen semmit sem lehet kivenni sem a kéziratn, sem a filmen, sem a fényképen. Arra lehetne gondolni, hogy KLUCH és KATONA, ha jól nem is, de valamelyest még láttak ebből a részletből, mert mindketten, bár zárójelben, ezt közlik: „(monda az ki)” sőt KLUCH a *d* mellett még a palatalizáció jelét is kiteszi. Ebből arra lehet következtetni, hogy az idő múlásával a papír széle, ami itt egyébként is hibás, tovább foszlott; ennek ellene mond az, hogy ebből a részletből KLUCH hasonmásán sem látszik semmi.

² A KLUCH és KATONA által meg jelölt rövidítési, illetőleg palatalizációs jelet már nem lehet látni.

³ Az *m* fölött a fényképen látható pontnak a filmen nyoma sincs.

⁴ Az első *a* alatti pont nem tolltól származik, hanem enyvolt.

⁵ Az *l* melletti vonásról nem lehet eldönteni, hogy az *l*-hez vagy az *i*-hez tartozik-e.

dicat quae tenet capitulum, Benedicite, et responso, Dominus,	1
inclinant omnes. Deinde recitatis beneficiis,	2
et recomendatis recomendandis orationibus,	3
et dicto a priorissa, Retribuere dignare etc. dictis etiam a con-	
ventu psalmis Ad te levavi,	4
et De profundis, Kirie eleison, Pater noster,	5
subsequentibus etiam tribus versiculis. Oremus pro domino	
papa. Salvos fac servos tuos et ancillas	6
tuas. Requiescant in pace, ab hebdomadaria dicendis cum his	
tribus collectis.	7
Omnipotens sempiterne Deus, qui facis mirabilia. Praetende.	
Fidelium Deus,	8
resideant sorores. Tunc quae praeest poterit dicere	9
breviter si quid ad honestatem, et correctionem sororum	10
viderit expedire. Post haec dicat quae praeest. Faciant	11
venias suas, quae se reas existimant. Continuo quae se	12
reas intellexerint prostratae veniam petant.	13
Deinde auditis primo novitiabus (si in capitulo fuerint	14
audiendae) et egressis: aliae surgentes	15
humiliter confiteantur culpas suas, et quarum culpa talis est	16
quae digna sit correctione, praeparent se ad correctionem,	
quam tenens capitulum faciat,	17
vel illa cui iniunxerit. In capitulo vero sorores	18
nisi duabus de causis non loquantur: scilicet culpam suam, vel	
aliarum dicendo	19
simpliciter, et praelatis suis tantum ad interrogata respon-	
dendo.	20
Una etiam stante, et loquente nulla loquatur. Nulla faciat	
proclamationem,	21
ex sola suspitione. Item nulla accuset de auditu, nisi	22
personam a qua audierit dicat. Similiter quaelibet caveat ne	23

- 24 gonojt kit mas felel hallott masnak meg ne mōd'a hanē meg mō-
 25 d'a kitel hallotta, Bvneket meg haluan mōd'ak ež p̃s laudate d̃m
 26 õms, ež verfel Õnde ñb d̃ne, D̃ne eḡaudi, es Collec̃ual Acc̃iones
 27 nr̃as, Capitulōnak vegen mōd'a p̃oriffa Adiutoriū ñm in ñdie d̃j,
 28 f iḡ meg ožol až Capitlū, Micor bvnekreł nem tartatik caplū hat
 29 mond'ak el am mit kell mōdani až kalandariūbol, es až p̃cōfat
 akar
 30 až karba akar až capitulōba, [e] ož felel mōdott moddal, Až
 io tetel-
 31 nek eleue mondafatol meg valua, es až hožza ragažtott imad-
 lagoktol
 32 meg valua, De ꝓcessione domorḡ, hažaknak engedetireł
 XXXI Cap
 33 Nhibemꝓ l̃b pena eḡꝓicaiḡ Meg tiltiuk atok allatt hoğ Senki
 [ažon]
 34 foror ažon ne terekeggek titkon vağ niluā, tuduan hoğ vala
 mel haž
 35 forōknak rakattaffek, vağ rakatua p̃dicator«ok» žeržet[ben]-
 «enek» [fratēknek] «h»a[d]ḡaffek
 36 (h)anē eležer /«ažō» genle capitulōnak engedeti[uel] legen,
 Ažon fenehtek
 37 alatt žerežvk hog lonha Semmi neme ešetbe valamel haž
 žeržetnek
 38 (g)onḡa ala ne veteffek, hanem ež vilagi iožagbol eleg iēuedel-
 mel až
 39 forōknak žvkfegere Senkinek fe adaffek ež keñuexke meg ir̃na
 vağ
 40 meg latni, mefternek vağ puĩcialisnak aldomafa¹ nekṽl, Amen
 41 Meg [vegežik] vegežnek žent damūcus [ap] forōinak žeržefi
 .1474.

¹ Az *m* fölött nincs pont, hanem szakadás van a papíron.

malum quod audierit de alia alteri conferat nisi dicat	24
a qua audierit. Auditis culpis dicitur psalmus Laudate Dominum	25
omnes gentes, cum versu Ostende nobis Domine: et Domine	
exaudi, et Collecta actiones	26
nostras etc. In fine dicat priorissa: Adiutorium nostrum.	27
Et sic solvitur capitulum. Cum non tenetur capitulum de culpis	28
pronuntianda sunt ea quae sunt de kalendario, et deinde pre-	
tiosa, sive	29
in choro, sive in capitulo modo supradicto:	30
exceptis recitationibus beneficiorum, et orationibus annexis.	31
De concessione domorum. Cap. XXXII.	32
Inhibemus sub poena excommunicationis ne aliqua	33
det operam directe vel indirecte scienter quod aliqua domus	34
sororum construatur, vel constructa ordini fratrum praedica-	
torum committatur,	35
nisi prius super hoc haberetur consensus capituli generalis.	
Eadem distictione	36
ordinamus, ne unquam in aliquo casu, domus aliqua	37
recipiat sub cura ipsius ordinis, nisi cum sufficiente provisione	
in bonis temporalibus	38
pro necessitatibus sororum. Nulli etiam libellus iste tradatur	
ad transcribendum, vel	39
videndum sine licentia magistri ordinis, vel prioris provincialis.	
Finis.	40
Expliciunt constitutiones sororum ordinis fratrum praedicato-	
rum.	41

NÉVMUTATÓ

- Antoninus 14, 17, 18
 Aquinói Tamás 15
 (Bánffy), Coelius, Gergely (= Pannoniai Gergely) 21
 Bárczi Géza 8
 Békési Emil 15, 18
 Benedictus Anianensis 30
 Bernardus 16
 Birk, Gustav 11
 Bisztray Gyula 21
 Bod Péter 21
 Bognár András 15
 Bombardius, Michael 18
 Briquet, C. M. 24
 Buchberger, Michael 31
 Coelius (Bánffy) Gergely (= Pannoniai Gergely) 21
 Csontos János 11, 15
 Czvittinger Dávid 21
 Denifle, Heinrich 31
 Dézsi Lajos 21
 Ebendorffer de Haselspach, Thomas 13
 Echard, Jacobus 11, 17, 18
 Ehrle, Franz 31
 Fabritius, Karl 16
 Ferrarius (Ferrari), Sigismundus 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20
 Fraknói Vilmos 13, 17
 Gál János 11
 Harsányi András 15, 16, 19, 20
 Hofmann, Konrad 31
 Holstenius (Holstein), Lucas 30, 31, 47, 55, 57, 61, 63, 67
 Horányi Elek 11, 18, 19
 Horváth István 11
 Horváth János 7, 19
 Horváth Sándor 15, 20
 Istvánffy Miklós 14
 Iványi Béla 8, 12, 14, 15, 16, 18
 Jesus Christus 19
 Joannes 59
 Johannes Episcopus 16
 Ka. (= Katona Lajos) 22, 23, 27
 Katona Lajos 13, 15, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 55, 62, 76
 Kerecsényi Dezső 21
 Keresztelő Szent János 16
 Kink, Rudolf 13, 17
 Király Péter 29
 Kl. (= Kluch János) 22, 23, 27
 Kluch János 11, 12, 14, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 30, 76
 Knauz Nándor 15
 Lányi Károly 15
 Leonardus 19
 Lévárdy Ferenc 15
 Magyar Pál (= Váci Pál) 11
 Maria Christifera 15
 Melich János 21, 22
 Mészöly Gedeon 7, 29
 Mezey László 26, 31
 Migne, J. P. 30
 Némethy Lajos 11
 Óri G. György 19
 Pais Dezső 8
 Pál (Váci) 16, 17, 18
 Pannoniai Gergely (= Coelius [Bánffy] Gergely) 21, 30
 Paulus (de Wacia) 15
 Paulus de Bachia (= Wacia) 13
 Paulus de Uacia 16
 Paulus de Wacia 13, 15, 16
 Paulus Hungarus (= Váci Pál) 14, 17, 18
 Paulus Ungarus Vatiensis 14
 Pázmány Péter 12, 14, 17, 18
 Péterfy Károly 17
 Petrus de Kalmanczhei 16
 PG. (= Pannoniai Gergely) 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63
 Pintér Jenő 11
 Pitroff Pál 15
 Plodius 14, 17, 18
 Pray György 16
 Pusztai István 21, 30
 Quetif, Jacobus 11, 17, 18
 Rössler Mária Irén 13
 Rupp Jabab 16, 17, 18
 Sanctus Johannes baptista 16
 Sanctus Remigius 14, 20
 Schrauf Károly 13
 Seraphinus Siccus Papiensis 31
 Solyman 14
 Szabó Dénes 21
 Szarka Gyula 17, 18
 Szent Ágoston (Aurelius) 11, 21, 30, 31, 46
 Szent Domonkos 78
 Theiner, Augustinus 19
 Thomas Cantuariensis 16
 Timár Kálmán 12, 20, 31
 Toldy Ferenc 11
 Váci Pál 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 31, 45, 55
 Váci Péter (Pál helyett) 15
 Vargha Damján 20
 Veress Endre 15, 16
 Vincentius Bandellus de Castro novo 31
 Zolnai Gyula 21, 30

A kiadásért felelős
BERNÁT GYÖRGY
az Akadémiai Kiadó igazgatója

✕

Műszaki szerkesztő
HŰTH ISTVÁN

✕

A kézirat nyomdába érkezett 1960. VI. 1.

✕

Példányszám 700 — Terjedelem 7,18 (A/6) papírív, benne 8 fakszimile

✕

Printed in Hungary

✕

1960/51457 Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető
BERNÁT GYÖRGY